

ANALELE

**UNIVERSITĂȚII
„ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA**

SERIA FILOLOGIE

A. LINGVISTICĂ

COLECTIVUL DE REDACȚIE

Redactor șef: Lavinia SEICIUC

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Carmen ALÉN GARABATO (Montpellier – Franța)

Sanda-Maria ARDELEANU (Suceava – România)

Raluca-Nicoleta BALAȚCHI (Suceava – România)

Acad. Anatolie CIOBANU (Chișinău – Republica Moldova)

Evelina GRAUR (Suceava – România)

Georges KLEIBER (Strasbourg – Franța)

Gina MĂCIUCĂ (Suceava – România)

Rodica NAGY (Suceava – România)

Ioan OPREA (Suceava – România)

Anneliese PORUCIUC (Suceava – România)

Acad. Marius SALA (București – România)

Renate SEEBAUER (Viena – Austria)

Vasile ȚĂRA (Timișoara – România)

Hans WELLMAN (Augsburg – Germania)

ADRESA REDACȚIEI

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării

Str. Universității nr. 13, Suceava 720229

Tel./Fax: 0230 524 097

Pagină web: www.analelitere.usv.ro

ISSN: 1584-2878

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate
revine în exclusivitate autorilor.

© Copyright 2012, Editura Universității din Suceava.

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate.

Procesare pe calculator:

Lavinia Seiciuc

Bun de tipar: 01.VI.2013

Apărut: 2013

Editura Universității din Suceava

720229 – Suceava, Str. Universității nr. 13,

Tel.: 0230 216 147 int. 131

ANALELE

**UNIVERSITĂȚII
„ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA**

SERIA FILOLOGIE

A. LINGVISTICĂ

TOMUL XVIII, NR. 1

2012

**Editura Universității din Suceava
2013**

SUMAR

I. LINGVISTICĂ GENERALĂ ȘI APLICATĂ.....	
M. ^a Jesús LÓPEZ BOBO, Miguel CUEVAS ALONSO, Álvaro ARIAS CABAL, Cristina BLEORȚU, Isabel IGLESIAS CASAL, <i>Câteva chestiuni marginalizate despre intonația limbii spaniole din nord.....</i>	
Alba GARCÍA RODRÍGUEZ, <i>Las perifrasis verbales en el español de América.....</i>	
II. DIDACTICA LIMBILOR.....	
Aida GJINALI, Sonila PIRI, <i>Acquisizione del lessico al primo anno della laurea triennale in Italianistica: problematiche e possibili soluzioni.....</i>	
III. ANALIZA DISCURSULUI.....	
Viorica CONDRAT, <i>A Pragmatic Approach to Discourse.....</i>	
IV. DOSAR TEMATIC: PERSPECTIVE LINGVISTICE ASUPRA VESTIMENTATIEI.....	
Oxana CHIRA, <i>Despre unele eufemisme din domeniul vestimentației.....</i>	
Diana CALANCEA, <i>Notes on the Terminology of the Romanian Traditional Costumes in Storozhinets, Ukraine.....</i>	
Lavinia SEICIUC, <i>De pies a cabeza: itinerario etimológico de la voz celtolatina braca.....</i>	

**I. LINGVISTICĂ
GENERALĂ ȘI APLICATĂ**

CÂTEVA CHESTIUNI MARGINALIZATE DESPRE INTONAȚIA LIMBII SPANIOLE DIN NORD¹

M.ª Jesús LÓPEZ BOBO
Universidad de Oviedo, España
Miguel CUEVAS ALONSO
Universidad de Vigo, España
Álvaro ARIAS CABAL
Universidad de Oviedo, España
Cristina BLEORȚU
Universidad de Oviedo, España
Isabel IGLESIAS CASAL
Universidad de Oviedo, España

Abstract: We shall present in this work the project Phonetics and Phonology of Cantabria's Spanish Intonation and the results that have been achieved so far. The research set out in this Project comes to cover a scantily studied trait before; the dialectal and sociolinguistic studies of this variation have disregarded, with scarce choice, intonation phenomena. We will therefore, attempt to contribute towards completing the prosodic description of the entire peninsular North, already significantly advanced in other areas (Galicia, Asturias, The Basque Country).

Keywords: Intonation, Dialectology, Sociolinguistics, Spanish, AMPER

Résumé: Dans ce travail nous présenterons le Projet *Phonétique et Phonologie de l'Intonation* de l'Espagnol de Cantabrie (MICINN, ref. FFI2010-15802) et les résultats obtenus jusqu'à aujourd'hui. L'objectif de ce Projet est de traiter les phénomènes intonatifs qui s'avèrent peu étudiés, car ils sont souvent marginalisés par

¹ Acest studiu a fost realizat cu ajutorul subvenției oferite de Ministerul de Știință și Inovație (Guvernul Spaniei) proiectului *Fonética y fonología del español de Cantabria*, cu numărul de referința FFI2010-15802. Acest proiect se desfășoară în cadrul Grupului de *Investigación en Fonética y Fonología del Español* de la Universitatea din Oviedo și în cadrul proiectelor internaționale *Atlas Multimedia Prosodique de l'Espace Roman* (AMPER-Universitatea din Grenoble; departamentul de spaniolă, Universitatea din Barcelona) <<http://w3.u-grenoble3.fr/dialecto/AMPER/amper.htm>; <http://stel.ub.edu/labfon/amper/cast/index.html>> y *Atlas Interactivo de la Entonación del Español* (ICREA-Universidad Pompeu Fabra) <<http://prosodia.upf.edu/atlasentonacion/>>.

les études dialectales et sociolinguistiques de l'espagnol de Cantabrie. Ainsi, nous souhaitons contribuer à améliorer la description prosodique du nord péninsulaire. Nous nous concentrons essentiellement sur la région de Cantabrie où la description prosodique est moins avancée que dans les autres régions comme Galice, Asturies ou le Pays Basque.

Mots-clés: Intonation, Dialectologie, Sociolinguistique, Espagnol, AMPER

Introducere

Grupul de Fonetică și Fonologie spaniolă de la Universitatea din Oviedo intenționează să realizeze o descriere fonetică, fonologică și simbolică a intonației varietăților geoprozodice din partea de nord a Spaniei. Această cercetare se încadrează în două proiecte internaționale: *Atlasul Multimedia Prozodic din Spațiul Romanic* (AMPER – Universitatea din Grenoble) și *Atlasul Interactiv al Intonației din Spaniolă* (ICREA – Universitatea Pompeu Fabra). Obiectivele acestor proiecte sunt complementare. Urmând directivele proiectului AMPER, se studiază vorbirea controlată, semispontană și liberă a vorbitorilor de sexe, niveluri de educație și vârste diferite.

Cu ajutorul metodologiei *Atlasului Interactiv al Intonației din Spaniolă*, se realizează un studiu fonologic și etichetarea tonală în sistemul ToBI (*Tones and Break Indices*). Totuși, aria studiului nostru nu rămâne la acest nivel, extinzându-se la studiul relațiilor care există între intonație și conținuturile semantico-pragmatice. Se pune accent în special pe studiul contrastiv între datele pe care le-am obținut și datele obținute din alte limbi care aparțin aceleiași ramuri lingvistice și, în special, cu alte varietăți ale spaniolei peninsulare. Acest studiu are ca obiectiv principal intonația din Cantabria, având drept bază datele obținute în cadrul proiectului AMPER.

Pe de altă parte, prezența numeroaselor fenomene lingvistice, care își au originea istorică într-un substrat înrudit cu cel al dialectului astur-leonez, implică existența a două modele diferite de intonație, distribuite în funcție de variabilele dialectale și sociolingvistice. Până în prezent, studiul nostru referitor la această varietate ne-a permis să conturăm ipoteza că este vorba de un dialect foarte puțin uniform, în care se resimt interferențe lingvistice din varietățile asturice în partea de vest, din spaniola vorbită în Țara Bascilor în partea de est și din castiliană în partea de sud.

Plecând de la această premiză, proiectul de față își propune caracterizarea trăsăturilor care îi conferă intonației cantabrice o fizionomie proprie, dar, în același timp, confirmă existența unui model intonativ care ia forma unui *continuum* dialectal care se extinde din vest până în est – din zona galiciano-portugheză până în cea catalană. Concomitent, această cercetare are ca finalitate recunoașterea și explicarea interferențelor care s-au produs și/ori se

produc la nivel sociolingvistic și dialectal, având ca punct de plecare o viziune ecolingvistică unde acomodarea inter-vorbitori și nivelarea idiolectală și dialectală sunt foarte importante, etc. Realizarea acestui studiu va permite stabilirea unor relații micro- și macroprozodice convergente și divergente ale acestor varietăți în comparație cu alte varietăți ale limbii spaniole, în special cele din Castilia, în sud, din Țara Bascilor, în est, și limba spaniolă din Asturias, în vest.

Metodologie

Deoarece obiectivele proiectului nostru constau în rentabilizarea la maxim a datelor obținute prin compararea cu datele grupurilor de investigație care se ocupă cu studiul altor limbi și altor varietăți ale spaniolei, studiul nostru urmează directivele acestor grupuri, nu doar din punct de vedere al analizei și al caracteristicilor informatorilor, ci și a corpusului.

Fiindcă este un proiect de lungă durată, obiectivul grupului – luând în considerare directivele proiectului internațional AMPER – constă în analiza trăsăturilor prozodice ale bărbaților și ale femeilor de diferite vârste și clase sociale. În acest mod, când se vor realiza obiectivele propuse, vom dispune nu doar de informații dialectale și fonetice, ci și de date sociolingvistice. Rezultatele pe care le prezentăm în acest studiu se bazează pe analiza a 10 informatori, de sex feminin, cu vârste cuprinse între 25 și 50 de ani, fără studii superioare, cu locul nașterii și cu reședință permanentă în localitățile cercetate.

În privința corpusului, proiectul AMPER își propune realizarea a trei tipuri de corpusuri: unul care să permită obținerea datelor de laborator, structurate după aceleași criterii sintactice, fonetice și prozodice, și altele două care să redea vorbirea semispontană și liberă: primul corpus este un corpus de enunțuri construite *ad hoc*, următorul presupune un dialog indus – *Map-Task* –, iar ultimul constă într-un monolog liber. Pentru acest studiu am folosit primul tip, care conține o serie de enunțuri cu structura SN (+ SPrep.) + V + SN (+ SPrep.), controlate fonetic și sintactic și echilibrate din punctul de vedere al numărului silabelor și al distribuției accentuale în toate combinațiile sale posibile.

Ancheta se realizează în situații perfect controlate, în locuri cunoscute de informator, unde să nu se audă zgomote. Înregistrarea anchetelor se realizează direct în computer cu un microfon super cardioid și cu ajutorul programului *Audacity*.

Cu rutinele programului MATLAB realizate de grupul AMPER și remodelate în anul 2006 (López Bobo et al. 2007) de către grupul AMPER-Astur, se segmentează în oscilogramă și în spectrogramă vocalele fiecărui enunț. Se generează un fișier de text care conține intensitatea, frecvența fundamentală de la începutul, din centrul și finalul vocalei, precum și durata sa. Plecând de la

aceste date se generează curbele intonației corespunzătoare și se continuă cu analiza fonetică și fonologică.

Rezultate

În studiile anterioare despre intonația din Asturias (López Bobo et al.: 2008) și Cantabria (v. López Bobo și Cuevas Alonso: 2009 și *idem*: 2010 sub tipar; Cuevas Alonso și López Bobo: 2011, Cuevas Alonso: 2003),² s-a făcut deja referință la diferitele modele de intonație care caracterizează ambele zone dialectale.

Sunt foarte puține studiile dedicate particularităților lingvistice din Cantabria. Cu toate acestea, dialectologii coincid în considerarea dialectului cantabric ca variantă al dialectului antic asturic-leonez, adică îl consideră un dialect romanic evoluat din latină a cărui localizare marginală în domeniul lingvistic explică subzistența numeroaselor trăsături cu această variantă istorică – inclusiv caracteristici ale intonației – în varietatea spaniolei din Cantabria (Menéndez Pidal: 2004 [1906], Zamora Vicente: 1979 [1960], Penny: 1970, Fernández Juncal: 1998), pe care limba spaniola nu le-a moștenit sau le-a eliminat foarte devreme în procesul său de formare (Lasén Pellón: 2004). În acest mod, păstrarea vechii intonații leoneze în zonele care au adoptat spaniola standard de foarte timpuriu (Meléndez Matías et al.: 2008, Zamora Salamanca: 2009, Cuevas Alonso și López Bobo: 2011, López Bobo și Cuevas Alonso: 2009 și *idem*: 2010) presupune reluarea tezei lui Penny în care semnalează că:

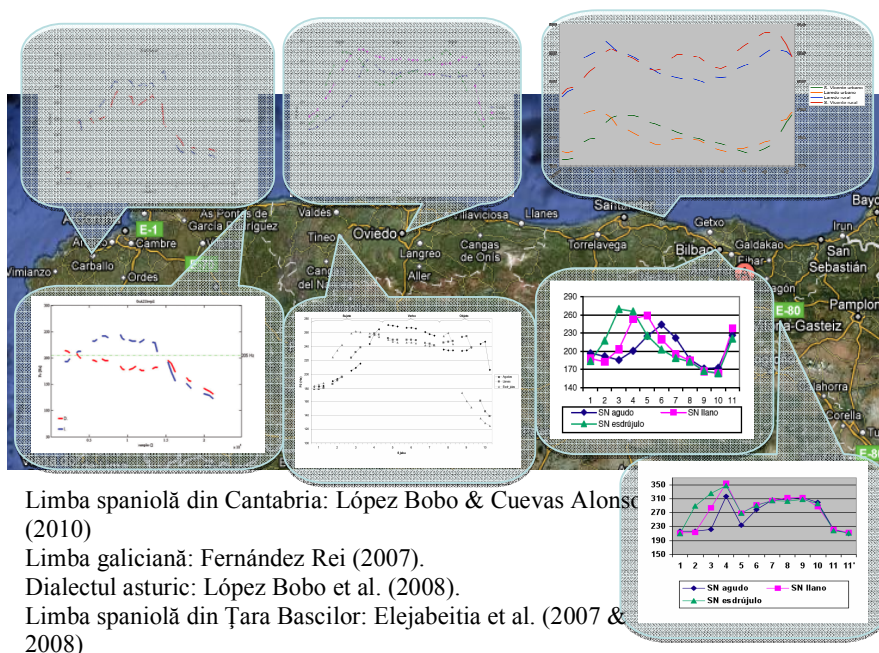
Nu există nicio frontieră dialectală care să conțină mai mult de o isoglosă, ceea ce presupune inexistența unor granițe lingvistice în partea de nord a peninsulei. Cea mai mare parte a zonei noastre dialectale face parte din continuum-ul dialectal peninsular (Penny: 2004).

Astfel, intonația nordică constituie un continuum prozodic fără granițe dialectale clare, care se manifestă în special în enunțurile realizate în modalitate interogativă, în timp ce enunțurile în modalitate declarativă nu prezintă mari diferențe față de ceea ce s-a observat în celelalte comunități peninsulare nordice și hispano-americane. Cercetarea noastră până în prezent confirmă ipoteza lui Zamora Salamanca (2009) care afirmă că ne aflăm în fața unei baze prozodice occidentale eterogene, rezultat al diferitelor influențe, în care elementele

² Materialul primei anchete din atlasul *Atlas Interactivo de la Entonación del Español*, realizat de către M.ª Jesús López Bobo și Miguel Cuevas Alonso, se poate consulta în următoarea pagină electronică: <<http://prosodia.upf.edu/atlasentonacion/enquestes/espanol/cabezon/index.html>>. Totodată o parte din materialele publicate în cadrul proiectului AMPER din Asturias și Cantabria pot fi consultate în DVD publicat în 2011 (v. López Bobo & Cuevas Alonso 2011 y Muñiz Cachón et al. 2011).

prozodice spaniole standard s-au amestecat în grade diferite cu altele de origine asturică-leoneză. (Zamora Salamanca: 2009, 419).

Numeroase studii dedicate în ultimii ani prozodiei din nordul Spaniei susțin existența acestui *continuum* (Canellada: 1984, López Bobo et al.: 2008, Muñiz Cachón et al.: 2010; Fernández Rei et al.: 2005a și b; Elejabeitia et al.: 2007, 2008) a cărei analiză articulatorie a fost prezentată în congresul *Las IV Jornadas Internacionales AMPER* (Sevilla, 2009) (vezi Cuevas Alonso și López Bobo: 2011 în pregătire; López Bobo și Cuevas Alonso sub tipar).

Limba spaniolă din Cantabria: López Bobo & Cuevas Alonso (2010)
 Limba galiciană: Fernández Rei (2007).
 Dialectul asturic: López Bobo et al. (2008).
 Limba spaniolă din Țara Bascilor: Elejabeitia et al. (2007 & 2008)

Imaginea 1: *Continuum* dialectal nordic. Interrogativele absolute

Dacă studiile actuale disting două varietăți fundamentale în cazul limbii spaniole din Cantabria – varietatea orientală și cea occidentală –, rezultatele obținute până în prezent (López Bobo și Cuevas Alonso: 2009, 2010 sub tipar; Cuevas Alonso și López Bobo: 2011, în pregătire) confirmă ipoteza formulată

de García Arias (2008) referitoare la existența a două zone: una nord-occidentală³ și alta sud-orientală, având ca graniță râul Miera. La această clasificare trebuie să adăugăm o altă zonă, situată în estul Cantabriei, care are ca limite estuarele Boo, Santoña și cele din Asón de Treto, o zonă care se caracterizează prin contactul cu limba bască și cu spaniola din Țara Bascilor:

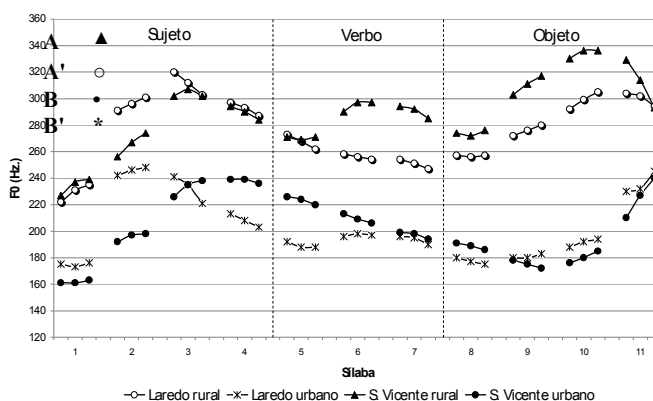

Imaginea 2: Varietăți din Cantabria în funcție de caracteristicile prozodice (Cuevas Alonso y López Bobo în pregătire)

Până în prezent, am studiat varietatea nord-occidentală a limbii spaniole din Cantabria pentru a putea completa posterior datele obținute în această primă etapă cu datele obținute pentru celelalte varietăți geoprozodice. Pe de altă parte, varietatea orientală a fost studiată parțial (López Bobo și Cuevas Alonso: 2009). În acest studiu, am ajuns la concluzia că aici coexistă două modele diferite: a) modelul nordic ori autohton, care prezintă foarte multe caracteristici identice cu toate celelalte zone nordice, și b) modelul castilian. Primul se caracterizează fundamental prin prezența unui tonem descendent, față de al doilea, care prezintă un tonem ascendent. Ambele modele prezintă interferențe între ele. Coabitarea acestor modele a fost confirmată în studii posterioare (López Bobo și Cuevas Alonso: 2010 sub tipar; Cuevas Alonso și López Bobo: 2011 în pregătire). Cu datele obținute până în prezent în cazul interogativelor absolute se

³ Datorită diversității dialectale interne din zona nord-occidentală, demonstrată de García Lomas (1966), ni se pare necesar a distinge două subzone: occidentală și orientală, separate de râul Besaya.

poate afirma existența a patru modele de intonație care se articulează în felul următor:

Imaginea 3: Cele patru modele intonative (Cuevas Alonso & López Bobo: în pregătire și López Bobo și Cuevas Alonso sub tipar)

În tabelul de mai sus se poate observa existența a două modele de enunțuri interogative care au fost descoperite până acum în spaniola din Cantabria cu hibridii care le corespund. Cum se poate observa, modelul autohton – A – se aseamănă cu varietățile asturice datorită legăturii sale istorice și proximității sale geografice cu zona asturic-leoneză; cealaltă – A' – prezintă mai mari interferințe cu limba spaniolă. Configurarea nucleară a acestor modele a fost caracterizată drept $(L^+)(i)H^* HL\%$ (vezi López Bobo și Cuevas Alonso: 2010).

Aceeași situație apare în cazul modelului castilian, unde coexistă realizări asemănătoare cu cele din spaniola centrală, – B – și realizări cu interferențe din diasistemul tradițional – B' –. În ambele cazuri, configurarea nucleară este $L^* HH\%$ (vezi López Bobo și Cuevas Alonso: 2010).

Această conviețuire a unui dialect tradițional cu limba spaniolă standard implică încorporarea unor variabile sociolingvistice proiectului inițial – sexul, vârsta, nivelul de studii. O altă variabilă importantă este delimitarea situațiilor sociale care determină distribuția în funcție de sociolect a modelelor menționate. Aceasta ne va oferi posibilitatea de a compara prozodia straturilor sociolectului și va îmbogăți într-un mod remarcabil viziunea generală a proceselor de convergență și divergență dialectală precum și posibilele cazuri de standarizare

dialectală și/ori de dialectalizare a variantei standard în funcție de variabilele sociolingvistice și dialectale menționate.

În acest sens, câțiva membri ai acestui grup au realizat un studiu inițial (López Bobo și Cuevas Alonso, aflat sub tipar) în care confirmă ceea ce propunea Moreno Fernández dintr-o perspectivă teoretică:

Pare razonabil a se lucra luând în considerare ipoteza conform căreia mărcile sociolingvistice ale intonației se pot găsi la sfârșitul conturului melodic, dar totodată de-a lungul întregului corp melodic. Pe de altă parte, există câteva unități care se manifestă într-un număr limitat de categorii și în același timp, se crede că granițele intercategoriale sunt neclare. Totodată este justificată ipoteza b, care susține că mărcile intonației cu funcție sociolingvistică sunt fenomene graduale care demonstrează înfinita variație (Moreno Fernández: 1998, 103).

BIBLIOGRAFIE

- Canellada, M.ª J. (1984): “Notes de la entonación asturiana”, *Lletres Asturianas*, 10, pp. 23-27
- Cuevas Alonso, M. (2003): *La entonación: relaciones entre Semántica, Pragmática y Fonología*, trabajo de investigación para la obtención de la Suficiencia Investigadora, Oviedo, inédito
- Cuevas Alonso, M. & M.ª J. López Bobo (2011): “Dialectos en contacto y prosodia. Análisis contrastivo de la entonación del oriente y occidente de Cantabria”, *Revista Internacional de Lingüística Iberoamericana*, XVII, pp. 39-51
- Cuevas Alonso, M. & M.ª J. López Bobo (en preparación): “La extensión del patrón autóctono en el español de Cantabria. Continuum prosódico y relaciones inter e intra dialectales”
- Elejabeitia, A., A. Iribar, R. M. Pagola & B. Feijóo (2007): “Rasgos prosódicos del castellano de Araba”, en J. Dorta (ed.): *La prosodia en el ámbito lingüístico Románico*, Madrid, La Página Ediciones, pp. 245-269
- Elejabeitia, A., A. Iribar & R. M. Pagola (2008): “La prosodia del castellano en tres ciudades vascas: oraciones con y sin expansión”, *Language Design*, Special Issue 2, Experimental Prosody, pp. 147-157
- Fernández Juncal, C. (1998): *Variación y prestigio: estudio sociolingüístico en el oriente de Cantabria*, Madrid, CSIC
- Fernández Rei, E., A. Escourido Pernas, M. Caamaño Varela & L. Xuncal Pereira (2005a): “A entoación dunha fala de Santiago: fronteira prosódica entre suxeito e predicado”, *Estudios de Fonética Experimental*, XIV, pp. 141-165
- Fernández Rei, E., M. González González, L. Xuncal Pereira & M. Caamaño Varela (2005b): „Achega á entoación dunha fala do centro de Galicia. Contribución para o AMPER”, *Geolinguistique*, Hors de Série 3, pp. 87-102
- Fernández Rei, E. (2007): Presentación realizada en el congreso PaPI2007, <<http://www.fl.ul.pt/dlgr/SonseMelodias/PaPI2007ToBIWorkshop>> [22-11-2009]

- García Arias, X. L. (2008): “La dialeutoloxía nel dominiu llingüísticu astur”, *Lletres Asturianas*, 97, pp. 7-23.
- Lasén Pellón, M.ª C. (2004): „Notas sobre el dialecto montañés”, *Alcuentros*, 3
- López Bobo, M.ª J. & Cuevas Alonso, M. (2009): “¿Prosodia norteña o castellana? Aproximación a la entonación del oriente de Cantabria”, *Estudios de Fonética Experimental*, XVIII, pp. 215-236
- López Bobo, M.ª J. & Cuevas Alonso, M. (2010): “Cantabrian Spanish Intonation”, en P. Prieto y P. Roseano (eds.): *Transcription of intonation of the Spanish Language*, Múnich, Lincom, pp. 48-85
- López Bobo, M.ª J. & Cuevas Alonso, M. (2011): “Enquêtes d'AMPER-Cantabria”, en P. Mairano (ed.): „Intonations Romanes”, *Géolinguistique*, hors-série 4, Grenoble, Ellug
- López Bobo, M.ª J. & M. Cuevas Alonso (en prensa): „Estratificación sociolingüística de la entonación cántabra. La variable sexo”, en *Fonética Experimental, Espacio Europeo de Educación Superior e Investigación*
- López Bobo, M.ª J., C. Muñiz Cachón, L. Díaz Gómez, N. Corral Blanco, D. Brezmes Alonso y M. Alvarellos Pedrero (2007): „Análisis y representación de la entonación. Replanteamiento metodológico en el marco del proyecto AMPER”, en J. Dorta y B. Fernández (eds.): *La prosodia en el ámbito lingüístico románico*, Tenerife, La Página Ediciones, S.L. Universidad, pp. 17-34
- López Bobo, M.ª J., M. Cuevas Alonso, L. Díaz Gómez & M.ª D. Viejo Lucio-Villegas. (2008): „Análisis contrastivo de la prosodia del asturiano central y occidental”, *Language Design*, Special Issue 2, Experimental Prosody, pp. 267-282
- Meléndez Matías, M.ª M., M. Carrera de la Red, E. J. Gascón Negro & F. J. Zamora Salamanca (2008): „Aproximación a la prosodia de Pedrosa del Rey (Valladolid)”, *Language Design*, Special Issue 2, Experimental Prosody, pp. 155-162
- Menéndez Pidal, R. (2004[1906]): *El dialecto Leonés*, León, El Búho Viajero
- Moreno Fernández, F. (1998): „Estudio sociolingüístico de la entonación”, *Oralia*, 1, pp. 95-117
- Muñiz Cachón, C., L. Díaz Gómez, M. Alvarellos Pedrero & R. González Rodríguez (2010): „La prosodia de asturies”, *Lletres Asturianas*, Anexu 1, pp. 279-315
- Muñiz Cachón, C. et al. (2011): „Enquêtes d'AMPER-Astur”. En P. Mairano (ed.): "Intonations Romanes", *Géolinguistique*, hors-série 4, Grenoble, Ellug
- Penny, R. (1970): *El habla pasiega: ensayo de dialectología montañesa*, Londres, Tamesis Books
- Penny, R. (2004): „Contínuum dialectal y fronteras estatales: el caso del leonés medieval”, en J. M. Fernández Catón (ed.): *Orígenes de las lenguas romances en el Reino de León, ss. IX-XII (León 15 al 18 de octubre de 2003)*, León, Centro de Estudios e Investigación San Isidoro, pp. 565-578
- Zamora Salamanca, F. J. (2009): „Una nota sobre prosodia diacrónica (a propósito del proyecto AMPER en Castilla y León)”, *Estudios de Fonética Experimental*, XVIII, pp. 417-429
- Zamora Vicente, V. (1979[1960]): *Dialectología española*, Madrid, Gredos

LAS PERÍFRASIS VERBALES EN EL ESPAÑOL DE AMÉRICA

Alba GARCÍA RODRÍGUEZ
Universidad de Oviedo, España

Abstract: Within the Spanish language one can find a remarkable variety of dialects being the Spanish spoken in South America the focus of this paper. In the last years, the growing importance of Latin America in the global economy has triggered a plethora of studies about American Spanish. Moreover, there are a lot of people who speak Spanish in the United States, so the Hispanic influence is becoming more powerful all over the world. Therefore, it would be highly recommendable to promote a descriptive analysis which involves all the characteristics of the Spanish Language (phonetics, grammar and lexical unities). Unquestionably, oral language must be a significant source for these sort of studies, because written documents tend to neutralize language. For instance, transcriptions from TV serials might tell us a lot about South American language or society. Finally, a richer analysis can be achieved through comparing linguistic expressions from American Spanish to the language spoken in Spain.

Keywords: American Spanish, descriptive analysis, periphrasis, transcriptions, TV series

Resumé: La langue espagnole a beaucoup de dialectes. Un d'eux c'est l'espagnol qui se parle en Amérique du Sud. Dans les années dernières, les études sur l'espagnol américain ont augmenté á cause de l'importance du continent dans l'économie globale. En plus, il y a beaucoup de gens qui parlent la langue espagnole dans les États Unis et l' influence hispanique augmente dans tout le monde. Il est par conséquent très important d' encourager les analyses descriptifs pour connaître toutes les caractéristiques (phonétiques, grammaticales et lexicales) du cette variété de l'espagnol. Dans ces études, il est préférable travailler avec des exemples de la langue orale parce que les documents écrits ont beaucoup de neutralisation linguistique. C'est une bonne idée de faire des transcriptions des séries télévisées si nous voulons connaître la société et la langue des gens qui vivent en Amérique du Sud. Finalement, ce sera très intéressant de faire la comparaison entre les expressions linguistiques de l' espagnol américain et la langue parlée en Espagne.

Mots-clés: espagnol américain, analyse descriptive, périphrase, transcriptions, séries télévisées

Introducción

En este trabajo se pretende llevar a cabo un acercamiento al uso de las perífrasis verbales en el español de América y, más concretamente, en la variedad hablada en Colombia. Para ello, se han tomado como material de estudio las transcripciones realizadas sobre la serie colombiana *Sin tetas no hay paraíso*, basada en la novela homónima de Gustavo Bolívar.

Las telenovelas funcionan en la actualidad como un importante medio de difusión del español por todo el mundo. López Morales (2010) concede especial atención al papel desempeñado por este tipo de programas, los cuales también presentan una gran capacidad de cohesión lingüística en el ámbito hispánico, hasta tal punto que Salvador (apud López Morales: 2010, 414) afirma que “los culebrones pueden hacer más por el idioma castellano que, por ejemplo, una reunión de academias”.

En cuanto a la elección de esta serie en concreto, hay que destacar que se trata de un auténtico filón desde el punto de vista lingüístico, ya que presenta diálogos muy espontáneos y vivos, que reflejan a la perfección las principales características del español hablado en Colombia en el día a día. Constituye un producto muy adecuado para el estudio de las modalidades coloquiales del habla porque se centra en unos ambientes muy significativos: la vida de unas personas de las clases populares de Colombia. Si esta serie recreara la suntuosa existencia de las clases altas hispanoamericanas, algo muy habitual en este tipo de producciones, esa posibilidad de acercamiento a la auténtica lengua hablada se vería muy mermada.

Por otra parte, al tratarse de un producto televisivo, no puede negarse que no haya pasado por un cierto filtro lingüístico que llevara a la neutralización de algunos rasgos dialectales. No obstante, al tratarse precisamente de una serie televisiva y no de una película, esa neutralización resulta mucho menor. Debido, además, a la rapidez con que suelen grabarse los capítulos, los propios actores a menudo se salen de las rígidas pautas del guión, dejando entrever rasgos de su propio idiolecto e introduciendo también muchos giros populares de gran interés desde el punto de vista lingüístico. Se puede afirmar, por tanto, que se trata de un auténtico documental lingüístico.

El español hablado en Colombia es aceptado por muchos como el principal modelo lingüístico en el continente americano, debido a su mayor proximidad a la norma escrita. Por ello, desde el punto de vista de la dialectología, Colombia es uno de los países más estudiados de Hispanoamérica. No obstante, dentro del país también existen contrastes lingüísticos, desde los dialectos más conservadores de las tierras altas, con una pronunciación casi de manual, hasta las fuertes reducciones consonánticas que presentan las zonas costeras, lo que evidencia la teoría del “régimen alimenticio” de Ángel Rosenblat (apud Lipski: 1996, 20).

Acercamiento teórico a las perífrasis verbales

El tema de las perífrasis verbales supone, sin duda, una de las cuestiones más complejas dentro del estudio del verbo. Se trata de un ámbito donde aún escasean las monografías descriptivas, más aún referidas a alguna de las variedades dialectales del español.

Las perífrasis verbales son aquellas expresiones lingüísticas comúnmente descritas como la unión entre un verbo auxiliar que aporta los valores gramaticales y una forma no personal del verbo (infinitivo, gerundio o participio) que añade el valor léxico. Este segundo componente recibe el nombre de “auxiliado” y determina sintácticamente al auxiliar.

La unión de dos verbos dentro de un mismo núcleo oracional aparece ya recogida por los autores clásicos, pero durante mucho tiempo existió dentro de los estudios lingüísticos una gran disparidad de criterios en la definición y clasificación de las perífrasis. Este tema experimentó un gran avance en los años setenta a raíz del trabajo de Beatriz Fontanella de Weinberg⁴ quien, a pesar de centrarse en el análisis de la lengua inglesa, proporcionó observaciones fundamentales sobre el comportamiento sintáctico de los complejos verbales. Es en ese momento cuando se pasa de la existencia de una simple lista de posibles construcciones calificadas como perífrasis, al intento de establecer un conjunto de pruebas que determinen el comportamiento perifrástico. Para ello, se tiene en cuenta no solo el comportamiento entre los elementos constituyentes de la perífrasis, sino también con las unidades que los rodean; se habla, por tanto, del comportamiento sintagmático.

Entre los elementos constitutivos de una perífrasis se establece una relación de solidaridad e interdependencia, ya que ninguno de los elementos verbales puede realizarse en el decurso sin el otro y solo la suma de ambos se considera como núcleo oracional. Dentro de ese grupo, el auxiliar pierde su capacidad para la selección del sujeto y de los complementos, la cual pasa a ser desempeñada por el derivado verbal. Por ello, no debe hablarse de perífrasis cuando existe una autonomía categorial entre los componentes, sino de “complejo verbal”.

Análisis de la perífrasis *estar* + *gerundio*

A pesar de que la mayoría de las descripciones gramaticales dedicadas a las perífrasis verbales empiezan con las construcciones de infinitivo, se ha decidido romper esa regla implícita y centrar el estudio en la perífrasis *estar* + *gerundio*, ya que se trata de una de las construcciones perifrásticas más

⁴ Se trata del artículo de Beatriz Fontanella de Weinberg, “Los auxiliares españoles”. A partir de las propuestas que la autora incluye en este trabajo, se asientan las bases para todos los posteriores modelos de análisis funcionalista.

habituales del español, tanto peninsular como americano, – de hecho es la perífrasis más numerosa en las transcripciones- y, además, su uso en la modalidad americana presenta algunas características que difieren de la costumbre peninsular.

En las descripciones gramaticales, esta perífrasis suele ponerse en relación con la idea de gradación, ya que implica la existencia de unos límites concretos -un principio y un fin- en el proceso expresado por el núcleo verbal, no expresa hechos en abstracto.

Por otra parte, el gerundio expresa un desarrollo continuado de la acción verbal, de ahí que suela decirse que el significado fundamental de esta perífrasis es el de “transcurso” “progresividad” o “duración”. Sin embargo, en el español de América esta perífrasis parece haberse convertido en una estructura gramatical sistemática, no solo con un valor durativo, sino también para referirse a hechos puntuales. Por ello, como señalan algunos autores, entre ellos Frago y Figueroa (2002, 118) “el sentido de aspecto puntual del gerundio está extendiéndose por todo el continente americano”. No tiene por qué pensarse en una influencia anglosajona, aunque dicha construcción recuerda a la estructura del inglés *to be + ing*.

Una de las principales características de la perífrasis *estar + gerundio* es su capacidad de acercar los hechos a las circunstancias concretas de la enunciación, lo que se conoce con el nombre de “actualización”. Por el contrario, cuando se utilizan las formas simples del presente, a menudo se puede otorgar al enunciado un contenido general o especulativo. En estos casos, el uso de la perífrasis permite pasar de la indeterminación a una situación precisa. No obstante, en algunas ocasiones no hace falta verbalizar la actualización si el contexto y la situación proporcionan información suficiente. Resulta posible entonces sustituir la perífrasis por la forma simple sin que se produzca ninguna modificación en el significado expresado. En esos casos la perífrasis simplemente ayuda a reforzar la vivencialidad del acontecimiento expresado, por lo que para muchos lingüistas esta construcción funciona como una herramienta enfatizadora o expresiva.

Algunos ejemplos que se pueden encontrar en las transcripciones son los siguientes:

- *Byron, mi hijo, dígame la verdad, ¿qué es lo que está pasando?*
- *Oiga, niña, ¿ustedes saben qué está pasando con Catalina?*
- *Deje de hablar pendejadas y escúcheme, Catalina, porque aquí usted se está jugando su vida.*

Todos los ejemplos anteriores podrían ser conmutados en español peninsular por la forma verbal simple. La diferencia entre un uso y otro estaría marcada por la necesidad de aportar mayor énfasis, en caso de que el hablante quisiera hacer hincapié en que su pregunta se refiere al momento actual y no a una situación de carácter general y permanente. De cualquier forma, el presente no resulta aquí ambiguo, pues el contexto es suficientemente explícito para llegar a una correcta interpretación. A veces incluso el valor de actualización viene reforzado además por otros elementos lingüísticos, como puede ser el adverbio *aquí*.

En otros casos, la perífrasis funciona como una herramienta enfática que contribuye a mantener el ritmo conversacional:

- *¿Cómo así?*
- *Así como me está oyendo.*

En algunas ocasiones, el empleo de la construcción perifrástica resulta superfluo debido a la naturaleza semántica de cierta permanencia de los verbos utilizados. Se trata de verbos asociados a estados mentales y no a acciones, por lo que sería más habitual utilizarlos en su forma simple:

- *No, es que el patrón está pensando que la pelada está virgen todavía.*
- *Ah! Ya sé lo que pasa. El patrón sabe lo de ayer, Caballo, ¿sí o qué? y el patrón está desconfiando de usted.*

En otras ocasiones, la propia situación comunicativa de gran expresividad favorece el uso de la construcción perifrástica:

- *Oiga, es que yo le estoy queriendo mucho.*

Este uso resulta poco frecuente en el español peninsular, ya que el verbo *querer* no suele utilizarse en forma perifrástica, pues desde un punto de vista semántico hace referencia a un hecho de carácter duradero. Por eso, lo habitual sería el empleo del presente: *Oiga, es que yo le quiero mucho*. En caso contrario, desde un análisis más pragmático, los sentimientos del hablante podrían entenderse como muy volubles, vinculados a una situación meramente coyuntural y pasajera.

Otra de las situaciones en las que la perífrasis es libremente sustituible por la forma simple es cuando aparece conjugada en los tiempos de pasado. Aquí la actualización no se obtiene del contexto sino del carácter efectivo que

conlleva el uso de estas formas verbales, las cuales se caracterizan por marcar un hecho como ya verificado. En estos casos en que la actualización es redundante con otros contenidos gramaticales como los reflejados, por ejemplo, a través del morfema de anterioridad, para el hablante peninsular la perífrasis *estar + gerundio* pasaría a convertirse de nuevo en un mero instrumento enfático. Sin embargo, en el español de América parece no ocurrir lo mismo, pues la mayoría de las veces la forma simple ya no basta para referirse a la predicción actual. Por ello, como apunta Fernández de Castro (1999, 257), se puede afirmar que la perífrasis *estar + gerundio* ha dejado de ser neutra y ha pasado a adquirir un significado de “inactualidad”. En las transcripciones analizadas aparecen varios de estos ejemplos:

- *No, señora. Albeiro le estuvo esperando en mi casa hasta tarde.*
- *Son los cinco millones que usted estaba necesitando.*

En otros casos la actualidad del hecho expresado es tal, que la perífrasis *estar + gerundio* refuerza la novedad de una acción que se realiza por primera vez, pues no forma parte de las costumbres habituales de una persona:

- *¿Y qué es lo que está haciendo?*
- *Estoy aprendiendo a fumar.*

Cuando la singularidad y actualidad del hecho expresado por la acción verbal es muy evidente, exige el uso de la construcción perifrástica:

- *¡Ay, Albeiro! ¡Espere! ¿Usted me está proponiendo matrimonio?*

Otro de los usos perifrásticos más habituales es el que puede calificarse como “carácter enfático de urgencia”. En este caso es muy frecuente que aparezca junto al adverbio *ya* u otros elementos que impliquen ese valor de urgencia:

- *Me hace el favor y me dice ya mismo qué es lo que está pasando.*
- *Pero lo que yo necesito es que llegue ya, porque Mariño la está necesitando urgente.*

Otra situación muy habitual para el empleo de la construcción perifrástica es al hablar de la ocupación laboral ya que los hablantes, cuando se

refieren a un trabajo de carácter temporal, suelen utilizar el verbo *estar*, mientras que para los oficios estables se emplea el verbo *ser*:

- *¿O sea, que lo de los vidrios era mentira?*
- *No, no es mentira, lo que pasa es que estoy trabajando en otra cosa. Estoy trabajando en el taller de Ferney, estoy arreglando motos, pero a usted como no le gusta que yo ande montado ahí para qué le iba a contar, si ahí mismo me regaña.*

En otros casos, el hablante aprovecha el valor de actualización de la perífrasis para hacer hincapié en una acción que ya ha tenido lugar varias veces en ese periodo temporal. Por eso puede hablarse de un “valor iterativo” de la perífrasis.

- *¿Y qué le estoy diciendo, pues, mi amor? Si le digo que se ponga juiciosa conmigo, es porque la voy a ayudar, la voy a mantener.*
- *¿Usted de verdad me está diciendo todo esto en serio?*

En otras ocasiones, la perífrasis puede expresar un valor de futuro, algo que a menudo también sucede con las formas simples de presente:

- *Es que yo le prometí cinco millones, que es lo que le vale la operación de las tetas, hermano, y me está esperando allí en la plaza Bolívar a las cuatro.*

Cuando aparece conjugada en la forma de futuro, puede servir también para introducir un matiz conjetural:

- *Tenemos que encontrarla antes de que lleguen a la finca.*
- *¿Y no estará exagerando?*

Por último, en otras ocasiones la perífrasis *estar + gerundio* introduce un “contenido incoativo” equivalente a la expresión *estar a punto de*:

- *Pues venga para acá y hablamos. Pero véngase rápido, que yo ya estoy llegando.*

Conclusiones

Una vez analizados los principales usos de la perífrasis *estar + gerundio* a través de los ejemplos recogidos en el corpus de transcripciones, se pueden extraer varias conclusiones. En primer lugar, puede afirmarse que esta construcción se emplea a menudo para hacer referencia a un proceso con unos límites claros y es ahí de donde surge su valor de duración o extensión. En otras ocasiones, se utiliza para expresar predicaciones coyunturales o circunstanciales, en oposición al presente, el cual suele referirse a sentimientos, pensamientos o creencias, es decir, conductas que forman parte de la propia identidad de los sujetos. El verbo *estar* por sí solo aparece siempre vinculado a la experiencia inmediata, hacia todo aquello que puede dejar de ser, mientras que las formas simples expresan una idea de habitualidad o permanencia. De esa manera, la perífrasis *estar + gerundio*, tal y como se ha ido comprobando en los ejemplos, impide entender los hechos en abstracto.

No obstante, a menudo el contexto o la situación ya proporcionan esa actualización y se excluye, por tanto, la posibilidad de interpretar la predicación como un hecho genérico. En estos casos suelen aparecer fórmulas temporales del tipo de *ahora, estos días, en la actualidad*, etc., las cuales recogen el valor durativo del gerundio. Otro de los casos en los que la perífrasis resulta fácilmente sustituible por las formas simples es cuando aparece conjugada en los tiempos de pasado. De esta manera, se puede emplear la forma simple y la perífrasis pasa entonces a funcionar como una herramienta de énfasis o expresividad.

Sin embargo, parece que el presente en la modalidad americana ha dejado de funcionar como una forma neutra y ha pasado a adquirir una característica de inactualidad, incluso en casos en los que no podría existir confusión posible. Esta quizás sea una de las razones que expliquen por qué para un hablante peninsular los seriales hispanoamericanos a menudo presentan un tono demasiado exagerado. Este hecho, en vez de crear en el espectador una sensación de mayor dramatismo, puede conseguir justamente lo contrario: una cierta actitud de hilaridad en escenas clave. Se comprueba así la enorme importancia que poseen las cuestiones lingüísticas a la hora de formarse un juicio inicial sobre el desarrollo de las situaciones comunicativas.

Desde el punto de vista de la pragmática, habría que destacar que la perífrasis puede emplearse como un procedimiento atenuativo, con el objetivo de presentar un hecho grave como potencialmente resoluble, debido a su

carácter coyuntural en contraste con las formas simples. Del mismo modo, también se ha comprobado la gran diversidad de valores que puede llegar a adquirir dependiendo de la situación comunicativa: suposición, mandato, apelación de urgencia, herramienta fática, etc.

En definitiva, puede apreciarse la gran tendencia perifrástica en la variedad del español de América, dando lugar a ciertos ejemplos de uso distintos a los habituales de la modalidad peninsular. Esto refleja, sin duda, la gran riqueza y complejidad de la lengua castellana. De ahí, que sea necesaria la realización de estudios descriptivos que permitan un mejor conocimiento de esta lengua a ambos lados del océano.

BIBLIOGRAFÍA

- ___ (2010): *La andadura del español por el mundo*, Madrid, Taurus
- Alvar Manuel (1996): *Manual de dialectología hispánica. El español de América*, Barcelona, Ariel
- Coseriu, Eugen (1978): *Teoría del lenguaje y lingüística general (cinco estudios)*, Madrid, Gredos
- Fernández de Castro, Félix (1999): *Las perífrasis verbales en el español actual*, Madrid, Gredos
- (2007): «Relaciones entre flexión y perífrasis verbales», en B. Camus Bergareche (comp.): *El tiempo y los eventos*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla – La Mancha, pp. 77-94
- Fontanella de Weinberg Beatriz (1970): «Los auxiliares españoles», *Anales del Instituto de Lingüística*, X, Universidad Nacional de Cuyo, Mendoza, pp. 61-73
- Frago Juan Antonio y Mariano Franco (2001): *El español de América*, Cádiz, Servicio de Publicaciones Universidad de Cádiz
- Gómez Torrego, Leonardo (1988): *Perífrasis verbales. Sintaxis, semántica y estilística*, Madrid, Arco / Libros
- Kany, Charles (1976): *Sintaxis hispanoamericana*, Madrid, Gredos
- Martínez, José Antonio (1994). *Propuesta de gramática funcional*, Madrid, Istmo
- Lipski, John (1996): *El español de América*, Madrid, Cátedra
- López Morales, Humberto (1998): *La aventura del español en América*, Madrid, Espasa
- Zamora Juan Clemente y Jorge Guitart (1988): *Dialectología hispanoamericana. Teoría, descripción, historia*, Salamanca, Ediciones de Colegio de España

II. DIDACTICA LIMBILOR

ACQUISIZIONE DEL LESSICO AL PRIMO ANNO DELLA LAUREA TRIENNALE IN ITALIANISTICA: PROBLEMATICHE E POSSIBILI SOLUZIONI¹

Aida GJINALI, Sonila PIRI
Università di Tirana, Albania

Abstract: Our current experience of Cycle I enabled us to reflect on the issues encountered related to the understanding of the lexis by our students. This survey elaborates the general issues as well as the specifics related to the learning of the Italian language, focusing on the mastering of the lexicon considering the difficulties our students do encounter with. Factors which have an impact on the understanding of the lexicon and its long-term memorization have been analyzed to ensure an efficient and long-term solution. In addition, specific interventions are proposed, based on the best known relevant recognized principles and approaches.

Keywords: vocabulary, lexical approach, false friends, foreign language, didactics

Résumé: Notre expérience courante avec les étudiants du 1-er cycle universitaire nous permet de réfléchir sur les questions concernant le mode d'entendre le lexique par les étudiants. Cet étude approche les questions générales et spécifiques de l'apprentissage de l'italien, surtout ceux qui concernent les difficultés du lexique. On a essayé de trouver des solutions à ces difficultés et on a proposé des interventions spécifiques.

Mots-clés: lexique, *lexical approach*, faux amis, langue étrangère, dydactique

La scelta di approfondire le problematiche relative all'apprendimento del lessico dei nostri studenti è nata dalle nostre rispettive esperienze con gli studenti del primo anno della laurea triennale in Italianistica, in seguito ad aver rilevato quanto difficoltoso risultasse per queste classi imparare parole nuove e ricordarle a distanza di tempo.

In realtà, il problema della conoscenza del lessico non è nuovo. Già si conoscono le difficoltà nella sua acquisizione e nelle modalità di apprendimento e insegnamento.

¹ Benché l'articolo sia il frutto di un confronto continuo tra le autrici, a Aida Gjinali devono i §§ 1,2 e 3, mentre a Sonila Piri devono i §§ 4,5 e 6.

Facendo riferimento al nostro contesto di studio, si verificano moltissime difficoltà soprattutto negli studenti che arrivano all'Università senza avere avuto un primo contatto con l'italiano nella scuola superiore o nei corsi privati. La nuova riforma sulla pubblica istruzione ha apportato delle nuove modalità d'iscrizione all'Università. Se fino all'2006 gli studenti delle lingue venivano ammessi alla Facoltà di Italianistica al seguito di un tot di punteggio ottenuto da un test di lingua somministrato in questa sede, ormai è da molti anni che gli studenti vengono ammessi per loro scelta senza una conoscenza pregressa dell'italiano. Si è cercato di risolvere al massimo questo handicap cercando di migliorare i curricula aggiungendo nuove materie per venire incontro ai bisogni degli studenti, nonché l'utilizzo di manuali contemporanei, affinché padroneggino un livello di lingua B2 entro il primo anno di studi.

1. Problematiche generali

Nella nostra facoltà, gli studenti del primo anno della laurea di italianistica oltre agli altri moduli previsti nel curriculum e svolti principalmente in lingua albanese, il I° quadrimestre, frequentano obbligatoriamente anche il modulo di "Lingua pratica" per un totale di 80 ore, suddivise in 6 ore settimanali, concentrate in due giorni, distribuite in 15 settimane di cui è composto un quadrimestre. Questo modulo che corrisponde allo studio dell'italiano lingua straniera è stato introdotto nel curriculum del corso di Italianistica sostituendo altri due moduli "Lingua orale" e Lingua scritta" per venire incontro ai bisogni immediati degli studenti del primo anno verso lo studio della lingua italiana come lingua straniera.

Nell'arco di un quadrimestre gli studenti sono tenuti a superare una serie di quiz con cadenza mensile o a scelta del docente, un esame scritto più corposo piuttosto grammaticale a metà corso, e uno finale, sempre di natura prevalentemente grammaticale completata da una prova orale.

Gli studenti si trovano così di fronte all'improvvisa grande impresa di dover imparare l'italiano scritto e parlato in breve tempo, costruendo in loro fattori di ostacolo psicologico e questo si verifica dal fatto che ogni anno c'è un numero di matricole che varia da 3-5 per gruppo che abbandona l'Università. Questo fatto potrebbe conseguire anche altri fattori non inerenti alla carenza linguistica, ma per almeno 2 o 3 di essi è comunque il motivo principale.

Ogni anno al corso triennale di Italianistica s'iscrivono circa 120 studenti. Di questi solo un certo numero che varia da 5-10 studenti per gruppo giunge dai licei bilingui in cui l'italiano è lingua veicolare, mentre gli altri provengono dalle scuole dove l'italiano si studia come prima o seconda lingua. Fin qui sembra che ci sia un numero confortevole di chi possiede già una base su cui si potrebbe lavorare. Ma i risultati del test d'ingresso che viene somministrato a tutti i gruppi la prima ora di lezione per avere una situazione

generale sulla formazione pregressa degli studenti neo arrivati mostrano il contrario. Anche se hanno già avuto modo di essere in contatto con la lingua, non hanno appreso delle conoscenze adeguate per dover affrontare difficoltà che si presentano poi in aula.

Inoltre, l'iscrizione in questa sede di un numero considerevole di studenti non dipende dalla loro prima scelta effettuata nei formulari consegnati precedentemente presso il Ministero Albanese dell'Istruzione Pubblica, bensì dal punteggio ottenuto nei vari esami obbligatori, di scelta ecc., secondo uno schema prestabilito di calcoli effettuati sempre dalla sopramenzionata istituzione. Un'iscrizione così, non di prima scelta, rimanda alla costruzione di una prima barriera dovuta alla demotivazione. Infatti, per la maggior parte degli studenti (circa il 60 %), la laurea in Italianistica non è stata la loro prima scelta, trovandosi obbligati a seguire degli studi universitari di preferenza secondaria o altro, ciò significa che seguiranno gli studi semplicemente per ottenere una laurea. Dalle domande rivolte ai discenti, risulta che almeno il 70% non sa cosa se le competenze acquisite saranno spendibili, oppure hanno altre idee per il loro futuro. In questa situazione l'insegnamento e l'apprendimento dell'italiano diventa spesso un'afflizione sia per gli studenti sia per i docenti.

Infatti, questa tipologia di studente procura problemi anche ai docenti. Questi ultimi, molto spesso si sentono in difficoltà di dover semplificare al massimo la loro comunicazione, nonché la spiegazione, abituati invece ad un altro ritmo di studio e di lavoro creando spesso in loro insoddisfazione e svogliatezza. E ne consegue spesso un clima sfavorevole all'insegnamento e all'apprendimento.

Si verifica poi, che ogni anno nel nostro paese c'è un certo calo non molto evidente ma continuo delle persone che non conoscono l'italiano. Se fino ad alcuni anni fa l'italiano deteneva il primato tra le lingue straniere conosciute a livello elementare da molte persone in Albania, inseguito, altre lingue come l'inglese e lo spagnolo hanno avuto il sopravvento per vari fattori:

- Lo studio dell'inglese determinato non solo dal suo aspetto strumentale e di globalizzazione ma anche conseguenza delle politiche d'istruzione pubblica del nostro paese a scapito delle altre lingue guidando e obbligando così gli studenti nelle loro scelte.
- Lo spagnolo invece, è stato più diffuso e appreso dalla tv (telenovelle, musica).

La diffusione dello spagnolo procura per almeno nei primi periodi dello studio dell'italiano problemi di interferenze legate soprattutto al lessico, che risultano poi sia positive che negative, procurando così, un ulteriore problema da risolvere oltre alle interferenze procurate dalla lingua madre.

1.1. Problematiche relative allo studio dell'italiano

Dalla nostra esperienza, le problematiche riscontrate durante i percorsi didattici risultano maggiormente legate alle quattro abilità primarie e a quelle integrate

- Difficoltà nel capire materiali che non siano stati semplificati secondo il loro livello.
- Difficoltà nel capire un parlante nativo.
- Difficoltà nel capire testi scritti autentici anche brevi.
- Difficoltà nella comprensione delle parole composte e derivate ecc.

Ma se con la grammatica si lavora abbastanza, con il lessico non è la stessa cosa. Noi stesse abbiamo verificato che il nostro percorso didattico con gli studenti del primo anno si concentra soprattutto sullo studio della grammatica e non molto sull'insegnamento e apprendimento del lessico sia dal punto di vista comunicativo che quello pragmatico. Questo, infatti, a causa di alcuni fattori:

- Prima di tutto, il rapporto tra tempo e syllabus in questo modulo è spesso a scapito di un apprendimento bilanciato: gli studenti sono tenuti a coprire un notevole numero di strutture grammaticali in un lasso di tempo troppo breve che non lascia spazio per quella pratica orale di rinforzo e ripasso così necessaria all'acquisizione. In questo contesto anche un libro di testo di tipo comunicativo perde le sue caratteristiche principali, in quanto ad essere stralciate per mancanza di tempo, oltre alla lettura, sono proprio le attività relative alla pratica orale del lavoro di coppia e del role-play.
- Inoltre è difficile trovare un metodo di lingua che fornisca il lessico necessario per gli studenti di italianistica. È compito del docente quello di portare in classe e usare materiali complementari per fornire agli studenti il lessico necessario utile per dover affrontare le lezioni.
- C'è un numero elevato di studenti per ogni gruppo che varia da 30 a 35, che rende difficile di mettere in pratica tecniche diverse per l'apprendimento del lessico.
- Si verifica anche l'impossibilità di controllare il lessico che ciascuno studente ha acquisito. C'è solo il test finale come l'unico strumento di controllo il quale non può essere considerato affidabile al 100%.

- D'altro canto il supporto tecnico insufficiente, comporta problemi a scapito di diverse abilità come quella d'ascolto legato alla comprensione che segue quella della produzione e così via.

- Anche l'uso esclusivo della lingua d'arrivo, da molti difeso a spada tratta, può assumere in questo contesto e nelle prime fasi dell'apprendimento connotazioni negative in quanto, intuita da pochissimi, costringe la grande maggioranza ad un costante chiedere al compagno, guardarsi intorno per un appiglio, consultare dizionarietti, azioni che risultano in un'interruzione del ritmo dell'attenzione e dell'azione didattica.

Certamente non c'è quella condizione di *eustress*, o stress positivo, che permette agli allievi di concentrarsi sull'attività e di sperimentare quel *flow experience* menzionato da Cardona "in cui il discente è consapevole delle sue capacità, ha il senso di controllo personale, si sente competente e sa che sta per affrontare una sfida intellettuale alla sua portata, che può controllare e superare con successo". In questo caso lo stress è solo negativo, s'instaura un sentimento d'ansia e inadeguatezza che porta la memoria di lavoro a ridurre la sua efficienza, alterando i processi cognitivi e impedendo quindi all'allievo di offrire una prestazione ottimale.

Quanto alle aspettative, quanto cioè gli studenti si aspettano di essere in grado di fare alla fine del corso, sempre nell'ordine d'importanza, esse si presentano come segue:

- acquisire una conoscenza più approfondita della grammatica
- essere in grado di parlare con maggior fluenza e partecipare più attivamente alle lezioni
- essere in grado di leggere giornali e libri

L'obiettivo è dunque soprattutto quello di consolidare le conoscenze recenti e/o pregresse della grammatica, acquisire una maggior sicurezza nelle abilità orali e, solo per alcuni essere in grado di leggere giornali e libri. In realtà, nel corso delle lezioni, le richieste di spiegazioni grammaticali sono piuttosto frequenti da parte di più o meno tutti gli studenti.

Gli altri elementi che caratterizzano la classe sono:

- tutti gli studenti hanno l'albanese come madre lingua
- molti studenti hanno due o tre anni di studio dell'italiano anche se, in generale, il livello di conoscenza della lingua non è omogeneo ed è mediamente 'elementare' piuttosto che 'intermedio'.
- il gruppo all'inizio non è affiatato. Gli studenti non si conoscono e nel lavoro di gruppo si avverte a volte un certo disagio a confrontarsi con i compagni.
- La motivazione, affettiva e/o pratica, dovrebbe dunque essere considerevole ed è sostenuta da un genuino interesse per il paese e i suoi abitanti. Alcuni aspetti della vita italiana sono già noti e nell'insieme apprezzati.

2. Quali sono le difficoltà che affrontano gli studenti.

Due sono principalmente i fattori che influenzano negativamente i processi di acquisizione e il ritmo con cui l'acquisizione stessa procede: l'impegno domestico e la scarsa motivazione allo studio dell'italiano. Per ragioni personali, di background formativo e altro, infatti, gli studenti:

- dedicano in generale poco tempo al lavoro da svolgere a casa e in modo non costante
- scarsa motivazione per una serie di motivi sopracitati

La scarsa motivazione e la mancanza di un impegno domestico adeguato rendono l'acquisizione più lenta e meno stabile. Il lessico in particolare risente di questa mancanza di costante e organizzata revisione personale. Il tempo dedicato in classe alla rielaborazione non è infatti sufficiente a fissarlo stabilmente nella memoria.

Conseguentemente gli studenti trovano ancora abbastanza difficile esprimersi e comunicare con una certa scioltezza e questo genera frustrazione e la sensazione di non progredire.

Confrontando le nostre esperienze sono emersi alcuni fattori comuni legati all'organizzazione dello studio e a quella del modulo:

- le classi incontrano grosse difficoltà a memorizzare il lessico, mentre sembrano apprendere con più facilità la grammatica
- le classi sperimentano un forte senso di frustrazione nell'esprimersi da attribuirsi alla mancanza di vocabolario.
- poiché il corso è concentrato in due giorni alla settimana, le classi sperimentano la difficoltà di mantenere una certa continuità nel processo di apprendimento
- la motivazione se è presente, è troppo superficiale per indurli ad un impegno reale che riesca ad attivare in pieno le loro capacità cognitive.
- il lavoro individuale a casa, modesto, non è sufficiente a garantire l'assimilazione e la rielaborazione dei contenuti. Riattivare la propria conoscenza della lingua dopo quattro giorni presuppone, infatti, uno sforzo non ripagato dai risultati che sul piano della produzione rimangono sempre bassi demotivando allo studio almeno gli studenti che sono alle prime armi con lo studio dell'italiano come lingua straniera.
- tutte le classi, infine, hanno pochissime occasioni di usare l'italiano al di fuori dell'università vivendo in contesto di lingua albanese

Ma per ampliare il lessico lo studente ha bisogno di sviluppare alcune abilità importanti come la comprensione e la produzione. E le attività legate a tale scopo dovrebbero essere situate in contesti diversi, autentici in modo che lo studente le metta in pratica facilmente. Quello che abbiamo verificato è che spesso gli studenti vivendo in contesto albanese ed essendo in contatto solo con l'italiano della scuola e delle lezioni, hanno difficoltà nella comunicazione orale perché non hanno acquisito quel bagaglio lessicale necessario a scambiare informazioni nella lingua straniera. Solo una piccola percentuale degli studenti che lavora presso i call center italiani, ultimamente aumentati di numero nella capitale albanese, presenta un approccio migliore verso l'italiano parlato.

Se ci riferiamo al Quadro Comune Europeo di Riferimento per le Lingue sulla quantità e la qualità del lessico che dovrebbe possedere uno studente di livello A1, non vengono forniti dei dati quantitativi e qualitativi.

Elementare	A1	Comprende e utilizza espressioni di uso quotidiano e frasi basilari tese a soddisfare bisogni di tipo concreto. Sa presentare se stesso e gli altri ed è in grado di fare domande e rispondere su particolari personali come dove abita, le persone che conosce e le cose che possiede. Interagisce in modo semplice purché l'altra persona parli lentamente e sia disposta a collaborare.
Elementare	A2	Comprende frasi ed espressioni usate frequentemente relative ad ambiti di immediata rilevanza (es. informazioni personali e familiari di base, fare la spesa, la geografia locale, l'occupazione). Comunica in attività semplici e di routine che richiedono un semplice scambio di informazioni su argomenti familiari comuni. Sa descrivere in termini semplici aspetti del suo background, dell'ambiente circostante. Sa esprimere i bisogni immediati.

(Bertocchi, Quartapelle, 2002, QCER, pag. 32)

Concretamente, il repertorio lessicale dello studente a livello A1 è *“fatto di singole parole ed espressioni riferibili ad un certo numero di situazioni”* (Corda, Marellò: 2004, pag. 26)

Quanto alla padronanza del lessico per il livello A1 non ci sono descrittori. Questo significa che il docente non sa come e quanto lessico somministrare. Riferirsi solo al metodo non è sufficiente per far sì che lo

studente raggiunga un livello che gli permetta di passare ad un livello più alto della lingua, portando gli studenti alla delusione e frustrazione di non essere in grado di comunicare e studiare in italiano.

Allora a quali mezzi dovrebbe ricorrere l'insegnante per conoscere la giusta e necessaria quantità di lessico che dovrebbe fornire.

Balboni nel suo libro "Fare educazione linguistica", (Balboni: 2008, pag.45) ci suggerisce alcune ricerche importanti svolte sul lessico svolte da parte di:

- Prat Zagrebelsky, 1998: *Il lessico: descrizione, insegnamento, apprendimento*, in Prat Zagrebelsky (a cura di, 1998), pp. 3-80
- Prat Zagrebelsky, Maria Teresa, a cura di (1998): *Lessico e apprendimento linguistico. Nuove tendenze della ricerca e pratiche didattiche*, Firenze, La Nuova Italia.
- Marellò C, Corda A., 1999: *Lessico insegnarlo ad impararlo*, Guerra Edizioni, Perugia.
- Cardona M., 2004: *Apprendere il lessico di una lingua straniera. Aspetti linguistici, psicolinguistici e glottodidattici*, Adriana Editore, Bari
- Porcelli, G., 2004: *Comunicare in lingua straniera: il lessico*, UTET, Torino
- Ferreri S., 2005a: *L'alfabetizzazione lessicale. Studi di linguistica educativa*, Roma, Aracne
- Ferreri, Silvana, 2005b: *L'estensione delle conoscenze lessicali individuali*, in De Mauro/Chiari (a cura di, 2005), pp. 307- 334
- De Mauro T., 2005: *La fabbrica delle parole*, Utet, Torino
- De Mauro, Tullio / Moroni, Giuseppe, 1996: *Il DIB. Dizionario di base della lingua italiana*. Torino: Paravia

autori che pur con un'accentuazione lessicografica, offrono forti spunti di riflessione glottodidattica. Mentre in Corda e Marellò (*Lessico insegnarlo ad impararlo*, p. 26) si offrono fonti in cui può fare ricorso l'insegnante che voglia delle liste di parole:

- Marconi. L et alii., 1994: *Lessico elementare. Dati statistici sull'italiano scritto e letto dai bambini delle elementari*, Bologna, Zanichelli
- Sciarone, A. Giuseppe, 1977: *Vocabolario fondamentale della lingua italiana*, Minerva Italica, Bergamo, (ediz. 1995, Guerra, Perugia)
- Sabatini F., Coletti V., 2005: *Dizionario della lingua italiana*, Rizzoli-Larousse, Milano
- (dizionario italiano) DIB (Dizionario di base della lingua italiana) che segnala i lemmi che appartengono al dizionario di base. La sua versione elettronica permette di fare ricerche limitate a tale dizionario fissato in 10.000

vocaboli: si tratta di una possibilità veramente utile per l'insegnante che voglia costruire esercizi sul lessico o sulla morfologia accessibili ai suoi allievi

- Barchi et al., 2003: *Valutare e certificare l'italiano di stranieri*, Guerra edizioni, Perugia,

per un esempio concreto di selezione del lessico ai fini di certificazione dei livelli A1, A2, ecc.

3. La scelta del lessico

A nostro avviso è importante che l'insegnante sia pienamente consapevole del lessico presente nel materiale didattico che sta utilizzando e che si ponga delle domande quali:

1. Vi sono molte parole appartenenti al vocabolario fondamentale della lingua d'arrivo e quindi presumibilmente semplici da comprendere?
2. Rispondono al principio di frequenza d'uso e ai bisogni degli allievi?
3. Vi sono, al contrario, molti termini tecnici che richiedono un chiarimento?
4. Quanto di questo materiale sarà possibile ripresentare ciclicamente perché ci sia acquisizione?
5. Quali strategie cognitive e metacognitive insegnare per favorire l'apprendimento autonomo del lessico da parte degli allievi?

Tendenzialmente i vocaboli presenti nei materiali didattici sono rapportati al livello di conoscenza della lingua (presunto) degli studenti a cui sono destinati (saranno dunque presenti termini di base in testi rivolti ai principianti, e un lessico via via più ricco nel materiale degli stadi intermedi e in quelli avanzati). L'insegnante in genere si attiene alla scelta del lessico operata dai testi.

4. I fattori che influenzano sull'apprendimento del lessico.

- *Scarsa motivazione*, il primo fattore importante e molto decisivo all'apprendimento. (Abbiamo sopraccennato la tipologia degli studenti che arriva alla nostra facoltà, accompagnato dalla scarsa motivazione).
- *Età*. Sappiamo che l'età è un fattore fondamentale per l'apprendimento di una lingua. Com'è già noto dagli studi in materia, i più giovani giovano di più. Non volendoci prolungare su questo aspetto poiché non è nostro oggetto di studio, portiamo qui alcune delle dieci tesi di Daloiso che riguardano l'insegnamento precoce delle lingue: plasticità cerebrale, la recettività neurosensoriale è al massimo delle potenzialità, la predisposizione all'acquisizione linguistica, l'apprendimento mosso da una spinta motivazionale intrinseca, uso degli stessi meccanismi attivati per la lingua madre.
- *Influenza della lingua madre e delle lingue straniere* di cui sono a conoscenza: procurano problemi di interferenze.

- *Forma; lunghezza, pronuncia, ortografia delle parole.*
- *Categoria grammaticale:* difficoltà nell'uso degli avverbi, aggettivi, verbi (Ad es. modi e tempi verbali come il congiuntivo, il condizionale, nonché i tempi di scarso utilizzo come il passato remoto, trapassato remoto ecc.).
- *Parole che non trovano corrispondenza nella LM* e vengono spiegate e tradotte non come un solo termine ma come un insieme di essi: es. *condire*.
- *Falsa somiglianza* fra le parole. (In seguito verranno proposte alcune attività su questo aspetto)
- *Contesto* in cui il termine trova uso.
- *L'assenza di ripresa o ripetizione superflua* del lessico da ampliare all'interno dei manuali di lingua.
- *Tecniche didattiche* poco efficaci.
- *Sovraccarico del lessico* procurato dalle lezioni in italiano che devono affrontare.
- *Pochi contatti* con i parlanti nativi e se capiti il muro del filtro affettivo s'innalzerebbero immediatamente a causa dell'insicurezza linguistica e psicologica.
- *Scarso ascolto* della TV e della radio in italiano.
- *Scarsa lettura* di materiali in lingua italiana.

Quest'analisi coglie per molti versi nel segno, e induce a chiedersi che cosa si possa fare per migliorare un processo di insegnamento - apprendimento del lessico in generale poco soddisfacente.

A questo proposito abbiamo deciso di attenerci ai principi ispiratori del *Lexical Approach*, di Michael Lewis, e *Al ruolo della memoria nell'apprendimento delle lingue* di Mario Cardona. Insegnare la lingua secondo i principi del *Lexical Approach* ha delle implicazioni sulla metodologia didattica.

Diamo qui di seguito quelle che ci sono sembrate più rilevanti e che ci potranno servire di riferimento per la creazione dei materiali che potranno costituire le basi di un percorso didattico molto mirato sull'insegnamento e l'apprendimento del lessico da parte dei nostri studenti:

- il lessico non va presentato sotto forma di parole isolate, ma in unità lessicali correttamente contestualizzate. Per contesto si intende il contesto verbale, cioè il testo e, quando non possibile, la frase.
- il concetto di unità lessicale è molto più ampio di quello che normalmente si intende con il termine collocazione, poiché è da queste unità lessicali di più parole che dipende la fluidità nella comunicazione, l'esposizione alla lingua e conseguentemente le abilità ricettive andranno incentivate.

- si studia la grammatica della parola, il modo cioè in cui le parole si dispongono sull'asse sintagmatico della frase secondo certi modelli.
- lo studente deve essere reso consapevole della natura lessicale della lingua e reso autonomo nell'attività di rilevazione delle unità lessicali. Consapevolezza e autonomia si concretizzano nella realizzazione individuale di un *note book* (quaderno di appunti) che va integrato e consultato in modo sistematico.
 - il dizionario diventa una fonte importante di materiale lessicale da usare in modo sistematico. Si promuove l'autonomia nella consultazione.
 - la ripetizione di quanto fatto è necessaria all'acquisizione.
 - la traduzione fa parte del metodo didattico: si evita la traduzione parola per parola e si cercano gli "equivalenti" in lingua madre di *chunks* lessicali.

5. Proposte concrete e applicazioni in classe

Questo approccio ci è sembrato, infatti, offrire un aiuto convincente per fronteggiare nel futuro in maniera strutturata il problema della carenza di lessico che affligge le classi del primo anno di Italianistica. In particolare ci sono apparsi interessanti e utili:

- l'attenzione alla parola presentata all'interno di chunks secondo le diverse tipologie descritte da Lewis.

Per Lewis, è importante distinguere tra "vocabolario", inteso come insieme di parole singole con significati fissi, e "lessico" che include non solo le singole parole, ma anche le combinazioni di parole (*chunks*) che immagazziniamo nel nostro lessico mentale (2002b, 7). Secondo questo approccio la lingua è formata da *chunks* che se combinati producono un testo coerente. Soltanto una minoranza di frasi sono interamente create *ex novo*. Anche al lessico, quindi, viene riconosciuta la proprietà generativa.)

- l'attenzione ad organizzare quanto si apprende, organizzazione che si concretizza in particolare nel "quaderno di appunti".

Il *Lexical Approach* attribuisce grande importanza al quaderno degli appunti, considerato come strumento utilissimo nella costruzione e apprendimento del lessico di ogni studente, se strutturato secondo determinati principi.

Poiché il modo più efficiente di immagazzinare gran parte del lessico mentale e in *chunks* di più parole occorre:

- a. Selezionare e registrare possibilmente intere espressioni, o chunks invece di singole parole.

Quando si registra un “pattern”, (schema o modello) cercare di pensare ad altri modelli simili.

b. Riorganizzare con l’aiuto del docente la lingua già registrata in maniera disordinata in schemi per osservare i comportamenti/elementi comuni di alcuni items linguistici,

es.: mi piace/amo + ballare/giocare/nuotare

c. Attribuire un titolo esemplificativo alla pagina del quaderno degli appunti:

es.: espressioni di luogo, es.: vicino al tavolo; a destra della strada.

Saluti al congedo, es: ciao/arrivederci/ buonasera ecc.

d. Registrare le espressioni fisse con l’equivalente in lingua madre.

e. Scegliere un formato che aiuti a registrare la lingua in modo strutturato e quindi più facilmente rintracciabile come ad esempio scegliere uno schema che permetta di evidenziare dalle 2 alle 5 alternative nel caso delle collocazioni ad esempio:

nome + verbo	verbo + nome	nome + aggettivo
il treno parte	fare sport	quel ragazzo
arriva	la spesa	quaderno
si ferma	la doccia	mese
fischia	colazione	libro

verbo + avverbio	verbo + nome + aggettivo	avverbio + aggettivo
parlare piano	passare una bella vacanza	molto simpatico
sottovoce	un brutto raffreddore	abbastanza
ad alta voce	un difficile esame	discretamente
apertamente	una squalida serata	tanto

f. scegliere uno schema che permetta di evidenziare la sequenzialità delle azioni svolte in una situazione e così facilmente rivisitabili in futuro, ad es:

Preparare il caffè con la moka: riempire-chiudere- bollire-versare

- Dare attenzione alla ripetizione costante di un lessico controllato e gradualmente esteso.

Inoltre un altro intervento opportuno sarebbe quello di puntare ad abbassare il filtro affettivo, alto soprattutto perché di livello elementare, nonché per altri motivi già sopramenzionati, per amplificare la motivazione degli studenti e coinvolgerli in un progetto pratico che agevolerà anche il lavoro di noi docenti.

Il passo successivo sarà quello di porre i reali bisogni comunicativi dei discenti al centro del processo di insegnamento/apprendimento. Infine si cercherà di sviluppare al massimo il concetto di *team building* favorendo rapporti di buona collaborazione tra docenti e studenti e tra gli stessi studenti.

Per quanto riguarda invece le modalità di memorizzazione, queste si basano su associazioni di vario tipo che si rafforzano quanto più spesso si ripetono e come la riflessione, oltre che la ripetizione, sia necessaria allo sviluppo della conoscenza. Infatti, la riflessione è anche parte integrante della metodologia proposta dal *Lexical Approach*. Lo studente ha infatti un ruolo attivo nel processo di acquisizione della lingua essendo costantemente incoraggiato ad osservare il modo in cui il testo si struttura al fine di arrivare, attraverso la rilevazione di tratti linguistici ricorrenti e la formulazione di ipotesi, a scoprire i meccanismi di funzionamento della lingua e quindi a stabilire modelli che permettano di creare altra lingua.

Inoltre, per quanto riguarda il mantenimento delle informazioni, più numerose sono le operazioni di codifica di un *item* in generale, e a livello semantico in particolare, più profonda sarà la codifica e quindi la memorizzazione più stabile. Ricerche in proposito hanno evidenziato come sia necessario essere esposti ad una parola almeno sette volte perchè questa sia efficacemente memorizzata. Quindi più decisioni uno studente deve prendere su una parola, come riconoscere, abbinare, sequenzializzare e così via, e più probabilità ci sono che questa sia immagazzinata e più facilmente richiamata in futuro. Lewis (2002b, 49-51), che a queste ricerche fa riferimento, sostiene la necessità della ripetizione come rivisitazione di quanto fatto e ne fa uno dei punti salienti del *Lexical Approach*. Una delle funzioni del *quaderno degli appunti* in cui lo studente riporta i *chunks* studiati e che ha un ruolo di primo piano nel *Lexical Approach*, è proprio quella di favorire un ripasso anche autonomo dei materiali.

6. Conclusioni

Ecco alcuni degli obiettivi da perseguire per risolvere le citate problematiche relative all'acquisizione del lessico:

- guidare gli studenti a cogliere subito le somiglianze esistenti tra le due lingue con esercizi specifici che mostrino la limitatezza della traduzione parola per parola abitandoli al concetto di "equivalenza" applicato ad intere unità lessicali.

Con una tipologia di tecnica come "caccia alle somiglianze" per scoprire che nonostante le apparenze ci sono molti legami tra l'italiano e l'albanese è affettivamente rilevante per studenti di livello elementare in quanto il riuscire a stabilire dei paralleli tra una lingua ancora sconosciuta, e quindi inclassificabile, e la lingua materna li aiuta a mettere a punto un primo rudimentale metodo di ricerca /classificazione con conseguente abbassamento del filtro affettivo.

- negoziare nelle fasi iniziali l'uso della lingua materna per stabilire un clima di classe di fiducia e laboriosità produttiva.

- motivare, facendo leva sull'espressione della propria individualità, ma lavorando in gruppo per la pratica orale.
- creare con gli studenti un sillabus lessicale che rispondendo ai loro bisogni comunicativi, partirà dalle parole conosciute e si allargherà a spirale a comprendere le strutture e le espressioni che man mano si renderanno necessarie in un percorso che affiancando il libro di testo ne personalizzerebbe i contenuti; un sillabus lessicale controllato che si potrebbe facilmente ripercorrere e ripassare per mantenerlo attivo fino a consentirne l'acquisizione.

-
Abbiamo realizzato questi obiettivi per seguire itinerari simili seppur da adattare alla diversa tipologia di studenti e che dobbiamo perseguire attraverso molte attività, alcune illustrate in seguito:

Oltre alla tipologia di esercizi soprannominati e di quelli considerati classici per l'acquisizione del lessico, quali *abbinamento*, *scelta multipla*, *caccia all'intruso*, *incluso*, *role-play*, *drammatizzazione* ecc., sarebbe opportuno far riflettere gli studenti sulle *parole simili*, poiché stabilire questi paralleli aiuta da un lato ad attivare la memoria e a rafforzare i processi attraverso cui si immagazzina il nuovo lessico, dall'altro a scoprire la categoria dei *falsi amici* che sono lemmi o frasi di una certa lingua che presentano una notevole o totale rassomiglianza grafemica (nella forma scritta) o fonemica (nella forma parlata) con altre espressioni presenti in un altro idioma, ma dalle quali divergono per il significato, e quindi a capire l'importanza delle interferenze positive e negative della L1 sulla L2. Si introduce inoltre subito il concetto che *simile* non significa *uguale* e questo tornerà utile per capire che l'uso di una parola raramente è equivalente nelle due lingue.

Ad esempio, *la caccia alle somiglianze* può iniziare dal conosciuto, cioè elicitando in uno *spidergram* le parole albanesi di origine italiana (latina) che sono familiari agli studenti e relative ad un campo di loro interesse, come, l'arte, la cucina, la musica, la politica, ecc.

In campo culinario: *kapucino*, *makarona*, *pica*, *torta*.

In campo elettrodomestico: *frigorifer*, *televizor*, *lavatriçe*, *aspirator*, *kondicioner*.

In campo professionale: *mekanik*, *teknik*, *elektriçist*, *hidraulik*, *avokat*, *doktor*, *infermier*, *barist*, *kamarier*, *murator*, *noter*.

In campo domestico: *divan*, *librari*, *tavoline*, *piate*, *lavaman*, *lavapjate*, *tapet*.

In campo di abbigliamento: *kemishe*, *xhakete*, *kapele*, *pantallona*, *tuta*.

In campo artistico: *art*, *pikturë*, *afresk*, *muzeum*, *kollone*.

In campo musicale: *opera*, *violinë*, *piano*, *kitarrë*, *klarinete*, *flaut*.

In campo politico: *politikë*, *parti*, *popullor*, *propagandë*.

Un'altra attività da proporre potrebbe essere quella di individuare in un testo *dei falsi amici* come ad es:

in italiano: costume (*da bagno, abitudine*) – in albanese: *kostum (abito)*

in italiano: verde – in albanese: *verdhe (giallo)*

in italiano: vere – in albanese: *vere (estate, vino)*

in italiano: male – in albanese: *male (montagne)*

Si possono mostrare, in momenti diversi, le somiglianze tra parole albanesi e italiane fornendo dei *patterns* che caratterizzano le due lingue e invitando gli studenti a osservare la parte finale di alcune parole di largo uso come l'esempio di seguito:

italiano →	Albanese	italiano →	albanese	italiano →	albanese
-tà	-tet	-zione - ione	-ion	-za	-cë
facoltà	<i>fakultet</i>	Pensione	<i>pension</i>	esperienza	<i>eksperiencë</i>
città	<i>qytet</i>	Lezione	<i>leksion</i>	esistenza	<i>ekzistencë</i>
università	<i>universitet</i>	Stazione	<i>stacion</i>	indifferenza	<i>indiferencë</i>
mentalità	<i>mentalitet</i>	Missione	<i>mision</i>	trasparenza	<i>trasparencë</i>
comunità	<i>komunitet</i>	posizione	<i>pozicion</i>	intelligenza	<i>inteligjencë</i>
famigliarità	<i>familjaritet</i>	tensione	<i>tension</i>	scienza	<i>shkencë</i>
personalità	<i>personalitet</i>	conclusione	<i>konkluzion</i>	concorrenza	<i>konkurrencë</i>

BIBLIOGRAFIA

- Balboni P.E., (1998): *Tecniche didattiche per l'educazione linguistica*, Torino, Utet Libreria
- Balboni P.E., (2008): *Fare educazione linguistica*, Torino, Utet Libreria, (p. 45)
- Bertocchi D., Quartapelle F., (2002): *Quadro Comune Europeo di Riferimento*, (p. 32)
- Cardona M., (2001): *Il ruolo della Memoria nell'Apprendimento delle Lingue*, Torino, UTET (p. 39)
- Cardona M., (2004): *Apprendere il Lessico di una Lingua Straniera*, Bari, Adriatica Editrice
- Corda A. e Marellò C., (2004): *Lessico Insegnarlo e Impararlo*, Perugia, Guerra Edizioni (p. 26)
- Daloiso M., (2009): *I fondamenti neuropsicologici dell'educazione linguistica*, Libreria editrice Cafoscarina
- Dardano M., (2003): *Manualetto di Linguistica Italiana*, (2° edizione), Bologna, Zanichelli Editore
- De Mauro T., (2000): *Il dizionario della lingua italiana*, Milano, Paravia
- Hatch E. e Brown C., (1995): *Vocabulary, semantics and language education*, Cambridge, C.U.P.

- Lewis M., (2002a): *The Lexical Approach*, Boston, Heinle (Prima edizione: 1993, Language Teaching Publications)
- Lewis M., (2002b): *Implementing the Lexical Approach*, Boston, Heinle (Prima edizione: 1997, Language Teaching Publications) (pp. 49-51)
- Nation I.S.P.,(2001): *Learning Vocabulary in Another Language*, Cambridge, Cambridge University Press
- Porcelli, G., (2004): *Comunicare in lingua straniera: il lessico*, UTET, Torino
- Thornbury S., (2002): *How to Teach Vocabulary*, Harlow, Essex, Longman

III. ANALIZA DISCURSULUI

A PRAGMATIC APPROACH TO DISCOURSE

Viorica CONDRAT

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova

Abstract: Discourse considered as language in use consists of utterances that make the receiver perform an action. Thus, discourse implies the use of speech acts encoded by the speaker in his/her message with the intention of influencing the listener's behaviour. Its structure is governed by specific rules that both the speaker and the listener make use of in the process of production and then processing the intended meaning. The acts produced in the process of communication can be either direct or indirect. Very often, indirect acts are preferred to the direct ones. In this case, the receiver should appropriately decode the illocutionary force of the utterance. Thus, the pragmatic analysis should be applied to the study of discourse. It will lead to a better understanding of how people manage to manipulate with the implied meanings in their discourse.

Keywords: discourse, pragmatics, speech act, illocutionary act, direct/indirect speech

Résumé : Comme le discours est considéré langage en action, il est constitué des énoncés qui font le récepteur réellement effectuer une action. Ainsi, le discours implique l'utilisation des actes de langage encodés par l'émetteur dans son message ayant comme but d'influencer le comportement du récepteur. Sa structure est gouvernée par les règles spécifiques utilisées à la fois par l'émetteur et le récepteur dans le processus de production et ensuite de compréhension du sens intentionnel. Les actes produits au cours de la communication peuvent être directs ou indirects. Très souvent, les actes indirects sont préférés à ceux directs. Dans ce cas, le récepteur doit décoder correctement la force illocutoire de l'énoncé. Ainsi, l'analyse pragmatique devrait être appliquée à l'étude du discours. Elle conduira à une meilleure compréhension de la façon dont les gens parviennent à manipuler avec des significations implicites dans leur discours.

Mots-clés : discours, pragmatique, acte de langage, acte illocutoire, acte direct/indirect

Recent interest in the study of discourse is due to the vast scope of investigation it offers as “discourse is what makes us human, what allows us to

communicate ideas, facts, and feelings across time and space”¹. Indeed, every single speech event, be it in oral or written form, could be considered as discourse.

The study of discourse offers a new perspective in the comprehension of the human interaction, including its end results. When we say “human interaction” we do not only refer to the oral communication, but also to the written communication, as our belief is that a text created by an author with an intention to influence their reader is also a means of communication.

Linguists have suggested several definitions for discourse. All of them assume that discourse is a text taken in a specific context. They agree on the formula: Discourse = Text + ConText

Thus, a text will be fully decoded provided the context is taken into consideration. In fact, the context provides the necessary information which leads to the enactment of the schemata in the interlocutor’s mind while understanding and then responding to a specific discourse.

The contextualized language seems to be abstract as it carries the concrete meaning intentionally encoded by the addresser and inferred by the addressee. Thus, discourse appears to be language within context, or as Guy Cook puts it “language in use”² the primary aim of which consists in the realization of the speaker’s / writer’s communicative intention who seeks to influence the hearer’s / reader’s mentality and behaviour.

In this way, discourse is a context – sensitive, coherent stretch of language with a definable communicative function the production and understanding of which involves pragmatic, ideological, social and cognitive elements. It is intentionally structured by the addresser to influence the addressee’s mentality and behaviour.

When it comes to pragmatics, which is a rather new field of language study, it deals with the analysis of language in use as well. It studies the interactions among people, considered as social and cultural individuals, who produce meaning and perform actions in both cultural and situational contexts.

According to Peter Fawcett pragmatics is “the relation between linguistic forms and the participants in the communicative act”. He goes on saying that “pragmatics studies how grammar and semantics are put together in order to do something with language”³. In other words, we can say that pragmatics comprises the relation between the rules and principles of how to combine words to form sentences, their meanings and the language users in a communication.

¹ Grasser, A. C. et al. (1997): *Discourse Comprehension*. in Annual Review of Psychology, No. 48, February, p.164

² Cook, G. (2000): *Discourse*, Oxford: Oxford University Press , p.6

³ Verschueren, J., Östman, J., Versluys, E. (2007): *Handbook of Pragmatics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, p. 144.

The British linguist David Crystal assumes that “pragmatics studies the factors that govern our choice of language in social interaction and the effects of our choice on others. In theory, we can say anything we like. In practice, we follow a large number of social rules (most of them unconsciously) that constrain the way we speak”⁴.

This definition emphasizes the role played by the context, the selected communicative strategies and the language users (speaker and listener) in a social interaction. The speakers are extremely important in choosing linguistic means for optimal communication outcomes, while the context is responsible for the speech environment in which they are to perform certain functions using available linguistic means and some social rules.

Baker’s suggests the following definition: “pragmatics is the study of language in use. It is the study of meaning [...] as conveyed and manipulated by participants in a communicative situation”⁵. In this way, the linguist emphasizes that pragmatics is concerned with the transmission of the meaning and the participants’ manipulation in both encoding and decoding processes in order to achieve their communicative goals.

Stephen C. Levinson states that “pragmatics is the study of the relations between language and context that are basic to an account of language understanding”⁶. It means that in order to understand a message it is not enough to know the meaning of the uttered words and the relation between them but also the circumstances that are involved in communication.

Jacob Mey supports Levinson’s definition having the same understanding of pragmatics. He sees pragmatics as “the use of language in human communication as determined by the conditions of society”⁷. Communication in society happens mostly via utterances. Society controls the speakers’ access to the communicative means, the users of language who communicate language on society’s premises. Pragmatics, as the study of the way humans use their language in communication, deals with the study of these social premises and tries to find out how they affect language. “Describing language pragmatically thus means [...] taking into account extra-linguistic phenomena and conditions emanating from the context and concrete situations of the language use” as Wolfram Bublitz and Neal Norick state⁸.

In his work “Pragmatics”, G. Yule suggests that “pragmatics is concerned with the study of meaning as communicated by a speaker (or writer)

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Levinson, S., C. (1983): *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press, p.21

⁷ Mey, J. (2001): *Pragmatics. An introduction, Second Edition*. Oxford: Blackwell Publishing, p.6.

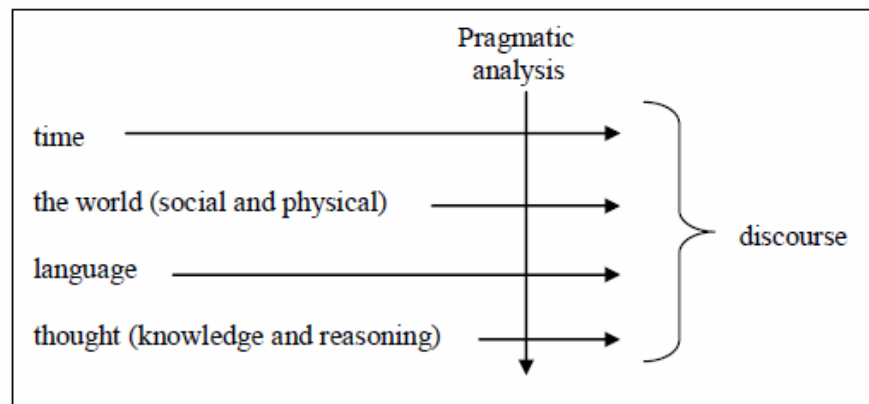
⁸ Bublitz, W., Neal, R. (2011): *Foundations of Pragmatic.*, Berlin /Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, p.5.

and interpreted by a listener (or reader) [...] It “is the study of speaker meaning”. It means that pragmatics deals more with what people mean by their utterances than what words mean from a semantic point of view. He also states that pragmatics “involves the interpretation of what people mean in a particular context and how the context influences what is said. [...] This type of study explores how a great deal of what is unsaid is recognized as part of what is communicated. Pragmatics is the study of how more gets communicated than is said”⁹.

Thus, in pragmatics, we have to distinguish between the semantic structure of the sentences and what is actually said. The meaning underlying these sentences can be understood only in the particular context the language was used.

We may assume that pragmatics as a rather new field of language study has become the study of language use beyond grammar, syntax and semantics. It deals with language in use, with the interpretation of the speaker’s intended meaning. It is the relationship between the words, their meanings and context. Pragmatics helps decipher the contextual meaning. It is important in pragmatics to speak about assumptions, implied and intended meaning, purposes and goals of people in communication and to organize your thoughts in accordance with whom you are talking with, when, where and under what circumstances.

In Guy Cook’s opinion pragmatics relates stretches of language to the physical, social, and psychological world in which they occur at a given point. Discourse studies the interaction of these elements in time¹⁰:

⁹ Yule, G. (1996): *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, p.3.

¹⁰ Cook, G. *Op. cit.* p.44.

As seen, discourse is language in use (i.e. happening at a certain time and place and enacting knowledge and reflection), which should be considered within the framework of pragmatic analysis, if we want to get the underlying meaning of the utterances, of what is actually produced at a particular point.

The British philosopher John Austin presented a new picture of analysing meaning as described in relation to utterances. It is when the speaker says something to the listener and associated intentions of the speaker. The idea that meaning exists among these relations is depicted by the concepts of acts - in uttering sentences, we are simultaneously performing certain acts. "It seems clear that to utter the sentence is not to describe doing [...], it is to do it"¹¹.

Austin, thus, called these utterances "performatives", "it indicates that the issuing of the utterance is the performing of an action it is not normally thought as of as just saying it"¹², utterances are different from statements that convey information, for example "I do" as uttered in the course of the marriage ceremony or "I name this ship the Queen Elizabeth" as uttered smashing the bottle of Champagne against the stem.

On any occasion, the action performed by producing an utterance will consist of three related acts. These are:

- locutionary act - uttering a certain sentence with a certain sense and reference, which is roughly equivalent to "meaning" in the traditional sense¹³. (Ex. He said to me "Shoot her" meaning by "shoot" shoot and referring by her to "her"¹⁴);
- illocutionary act – it is an utterance that has a certain force, such as informing, ordering, warning, undertaking¹⁵ (Ex. He urged (or advised, ordered) me to shoot her);
- perlocutionary act – creating utterances intending to have an effect, it means "what we bring about or achieve by saying something as convincing, persuading, surprising or misleading"¹⁶ (He persuaded me to shoot her).

Thus, while producing an utterance, we do not only say something about the world (locution), but we also perform an act (illocution) which will have an effect on our listener (perlocution). It implies that any discourse has the power to make the receiver do something by means of speech acts.

¹¹ Austin, J. L. (1962): *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press, p.6.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibid.* p.108.

¹⁴ *Ibid.* p.101.

¹⁵ *Ibid.* p.108.

¹⁶ *Ibidem*.

John Austin's theory was later developed by John Searle. He centred his attention more on illocutionary acts and according to Searle when we use the term "Speech Act Theory", we in practice refer to illocutionary acts. He states that the central assumption of speech act theory is that "the minimal unit of communication is not a sentence, or other expression, but rather the performance of certain kinds of acts, such as making statements, asking questions, giving orders, describing, [...]"¹⁷. The illocutionary act indicates how an utterance should be interpreted, as it can appear in different speech acts.

John R. Searle lists five types of general functions performed by the illocutionary acts: declarations, representatives/assertives, expressives, directives, and commissives. He based his taxonomy on three major criteria. The first one is the difference between the speech acts from the point of the type of act, the second criterion is the direction of the fit between words and the world and, according to the last one, speech acts differ as to the expressed psychological state. In this way:

- Declarations are those kinds of speech acts that change the world through utterances. The speaker has to have a special institutional role, in a specific context, in order to perform a declaration appropriately. Examples: declaring war, firing an employee, christening.

- Representatives / Assertives are those kinds of speech acts that state what the speaker believes to be the case or not. In using a representative, the speaker makes the words fit the world. States of fact, conclusions and descriptions are examples of the speaker representing the world as he believes it is. Example: asserting, concluding, stating, affirming, denying.

- Expressives are those kinds of speech acts that state what speaker feels. They express psychological states and can be statements of pleasure, pain, likes, dislikes, joy or sorrow. Example: thanks, apologies, congratulations, welcome.

- Directives are those kinds of speech acts that speakers use to get someone else to do something. They are commands, orders, requests, suggestions.

- Commissives are those kinds of speech acts that speakers use to commit themselves to some future actions. They are promises, threats, refusals, pledges.

This classification of general functions of speech acts can be represented schematically, in the following table¹⁸:

¹⁷ Barron, A. (2003): *Acquisition in Interlanguage Pragmatics: Learning How to Do Things with Words in a Study Abroad Context*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, p.12.

¹⁸ Yule, G. *Op. cit* pp.53-56.

Speech Act Type	Direction of Fit	S=speaker X=situation
Declarations	words change the world	S causes X
Representatives	make words fit the world	S believes X
Expressives	make words fit the world	S feels X
Directives	make world fits the words	S wants X
Commissives	make world fits the words	S intends X

By uttering sentences in a particular context, the speakers attempt to perform an illocutionary act. They tell people how things are, express their feelings and attitudes, try to make others do things, commit themselves to do things, speak about changes through their utterances. So, their attempts to perform illocutionary acts are what they mean and want to get the hearers to understand and do in the context of their utterances. There are cases when more than a speech act is necessary for a speaker to develop his/her intention. For example, in the case of refusals, a speaker may produce three different speech acts: an expression of regret “I’m so sorry”, a direct refusal “I cannot come to dinner tonight” and an excuse “I will be busy tonight”.

There have been made several attempts to classify the illocutionary acts into a small number of types. Between the large numbers of classifications, the best known and widely used by linguists is Searle’s classification of illocutionary acts.

Another classification of speech acts can be made on the basis of their structure. It is based on the three basic sentence types. There is a recognized relationship between the three structural forms (declarative, interrogative and imperative) and the three communicative functions (statement, question, command/request). If there is a direct relationship between the structure and function, then we will speak about a direct speech act. If the relationship between the structure and function is indirect, we will deal with an indirect speech act¹⁹.

Thus, if a teacher entering the room says: “It’s stuffy in the room”, he/she does not point to the air condition in the room, instead he/she utters an indirect request to open the window. The indirectness is not meant to puzzle the listener; on the contrary, its aim is to make him/her recognize the speaker’s communicative intention. The discrepancy between what is said and what is meant to be said may cause problems for communication to occur. Yet, the participants’ shared knowledge helps them understand one another.

¹⁹ Yule, G. *Op. cit* p.55.

The importance of investigating speech acts is emphasized by John R. Searle who says that “the reason for concentrating on the study of speech acts is simply this: all linguistic communication involves linguistic acts. The unit of linguistic communication [...] is the production of the symbol or word or sentence in the performance of the speech act. [...] and speech acts are the basic or minimal units of linguistic communication”²⁰.

It would be relevant to point out that the production of an utterance implies not only a mere transmission of lexical and grammatical meanings, but also the realization of an action. Actions that are performed via utterances are speech acts. These include stating, asking, requesting, advising, warning, or persuading, which are considered in terms of the content of the message, the intention of the speaker, and the effect on the listener.

Thus, we can assume that the production of a discourse involves the realization of several speech acts which should influence the receiver’s behaviour, who, in his/her turn, should decode the implied meaning of the utterances of that discourse.

As seen, constructing a successful discourse is an intricate process, which has its own internal structure and is governed by specific rules and conventions which are expected to be followed. Once they are flouted, people risk failing to decode the intended message appropriately. That is why, the pragmatic analysis should be applied to the study of discourse, which will help better understand in what way and to what extent human interaction influences the participants’ mentality and behaviour in the process of producing and, respectively, processing a discourse.

BIBLIOGRAPHY

- Ardeleanu, S.-M. (1997): *Repères et principe fondamentaux dans l’analyse du discours*, Editura Universităţii din Suceava
- Austin, J. L. (1962): *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press
- Bublitz, W., Neal, R. (2011): *Foundations of Pragmatic.*, Berlin /Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG
- Cook, G. (2000): *Discourse*, Oxford: Oxford University Press
- Grasser, A. C. et al. (1997): *Discourse Comprehension*. in Annual Review of Psychology, No. 48, February, pp. 163-189

²⁰ Searle, J. (1969): *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, p.16.

Levinson, S., C. (1983): *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press
Mey, J. (2001): *Pragmatics. An introduction, Second Edition*. Oxford: Blackwell Publishing
Searle, J. (1969): *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press
Yule, G. (1996): *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press

DOSAR TEMATIC:
PERSPECTIVE LINGVISTICE
ASUPRA VESTIMENTATIEI

UNELE EUFEMISME DIN DOMENIUL VESTIMENTAȚIEI

Oxana CHIRA

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova

Abstract: The euphemisms of the domain of dressing are first used in advertisement, before passing into everyday language. The diversity of this type of euphemisms - which are based on neology and terms borrowed mainly from English - may lead to the incapacity of the addressee to understand the message.

We have identified five thematic domains, each represented by various subdomains: physiology, activities, psychical and physical features, appearance defects, beauty industry. The last category concerns cosmetics, dressing, diets, plastical surgery. The domain of dressing represents only 4,4% of the whole, with cosmetics. The euphemisms of the beauty industry are related to the will to be beautiful and to hide physical defects. This work is oriented towards a detailed study of the euphemisms of dressing in Romanian newspapers.

Keywords: euphemism, social interdiction, dressing, taboo, political correctness

Résumé: Les euphémismes du domaine vestimentaire émergent dans la publicité, pour ensuite passer dans le langage courant. La diversité de ce type d'euphémismes basé sur des néologismes issus notamment des emprunts à l'anglais et constamment renouvelés conduit à l'incapacité du récepteur à décoder le message. Nous avons identifié cinq domaines thématiques, chacun étant représenté par plusieurs sous-domaines: physiologie, activités, caractéristiques physiques et psychiques, défauts d'apparence, industrie de la beauté. Cette dernière catégorie comprend les procédures cosmétiques, les vêtements, les régimes, la chirurgie esthétique. On constate par ailleurs que le domaine des vêtements concerne uniquement 4,4% de l'ensemble, avec les procédures cosmétiques. Les euphémismes de l'industrie de beauté sont liés au souhait d'être beau/belle et de cacher les défauts physiques. Ce travail ouvre quelques pistes visant une étude approfondie des euphémismes du domaine vestimentaire dans la presse roumaine.

Mots-clés: euphémisme, interdiction sociale, vestimentaire, taboo, politiquement correct

Apariția eufemismelor este determinată de modul în care cuvintele sînt

utilizate, de context, de societatea care impune restricțiile ce necesită existența unui limbaj eufemistic, de intenția vorbitorului, de așteptările receptorului etc. Nu mai puțin importante sînt domeniile codificate și anume eufemismele ce țin de fiziologia corpului uman, de viciile sociale, de religie, de politică și business, de sexualitate, infracțiune și penalizare.

Eufemismele din domeniul vestimentației apar, de obicei, inițial în publicitate, apoi sînt preluate în limbajul colocvial. Diversitatea eufemismelor de acest tip duce la incapacitatea receptorului neavizat de a decoda mesajul, fiind reînnoit prin neologisme împrumutate din diverse limbi, preponderent din engleză. O dată cu epoca capitalismului apare ideologia dezvoltării *businessului*, ceea ce duce la o revoluție a limbajului economic care se poate observa și în societatea noastră. Devine vizibil faptul că principiile morale și etice rămîn în umbră, iar valoarea lucrurilor materiale prevalează. Nu se explică direct mulți pași din economie, ci ei sînt camuflați mascîndu-se printr-o avalanșă de eufemisme.

Bazîndu-ne pe dicționarele de argou, explicative și de sinonimie, am izolat cacofemismele și am conturat un corpus de terminologie corectă politic.

Ca rezultat al clasificării noastre tradiționale, aceste eufemisme au format cinci domenii tematice, fiecare domeniu la rîndul său fiind reprezentat de mai multe sub-domenii:

1. *fiziologie* (36,2%):

procesele fiziologice (17%)

părțile corpului omenesc (17,3%)

WC (0,9%)

2. *ocupații* (30,9%):

profesie (6%)

prostituția (24,5%)

3. *caracteristicile fizice și psihice* (17,4%):

atractivitatea pentru sexul opus (12,6%)

vicii, trăsături morale de caracter (2,2%)

starea civilă, neatractiv (2,1%)

vîrsta (0,8%)

4. *defecte ale aspectului exterior* (7,5%):

supraponderal/subponderal (5,1%)

cusururi ale siluetei, pielii (2,2%)

5. *industria frumuseții* (8%):

proceduri cosmetice, îmbrăcămîntea (4,4%)

slăbire (1,6%)
chirurgie plastică (2,0%)

Dacă e să analizăm numărul exemplilor din domeniul *industriei frumuseții*, atunci se observă că îmbrăcămintea cuprinde doar 4,4%, împreună cu procedurile cosmetice. Eufemisme asociate cu „industria frumuseții”, referitoare la grupul menționat mai sus, apar din dorința de a arăta bine și de a ascunde părțile negative ale corpului. Este cert că eufemismele în acest domeniu sînt caracteristice preponderent femeilor, pentru a exprima într-o manieră mai sofisticată opinii privitoare la tenul feței, coafură, manichiură etc., de a formula mai inteligent tratamente de frumusețe, denumiri de haine care completează cele 4,4%, prezența lor fiind în secolul nostru mult mai înfîlinită în publicitate decît în epocile anterioare. După cum menționa Michael Jäger în ziarul „Der Freitag”: „Anunțurile publicitare private sînt eufemistice, metaforice, cu orientare spre acțiune, se adresează individual și reacționează la modă¹ (www.freitag.de, 01.12.2011). Eufemismul devine una din metodele cele mai eficiente în discursul publicitar de a convinge receptorul să procure și să utilizeze produsul propus. Derwent May afirma, în acest sens, că publicitatea, televiziunea și presa „au alcătuit o adevărată cultură a eufemismului”[May: 1985, p.122].

Urmînd sensul etimologic al termenului „eufemistic”, ceea ce înseamnă, în termeni generali, „a vorbi frumos”, în anunțul publicat la rubrica „Oferte de haine”, germanii propun *Haine eufemistice pentru doamne* în loc de „Haine frumoase pentru doamne”, care servește drept argument că cei doi termenii *frumos* și *eufemistic* devin sinonime.

Preferința cunoscută a românilor pentru limba engleză se probează și în cazul elementelor de limbaj care denumesc piese vestimentare, și ar putea fi explicată prin eufonia termenilor: cuvintele devin pompoase, mascîndu-le pe cele vechi, uitate sau demodate. Există o serie de eufemisme din acest domeniu, care în limba engleză camuflează măsurile mari de îmbrăcăminte pentru oamenii obezi, fiind treptat preluate de piața de desfacere din Republica Moldova și România. Mai mult decît atît, eufemismele precum „queen size” ori „full size” au o conotație pozitivă pronunțată, iar persoanele care poartă dimensiuni mai mari pot fi oarecum mîndre de faptul că sînt „king-size”. Aici e cazul să menționăm că, în Republica Moldova, potrivit unor date de la AGEPI, din peste 5 mii de mărci comerciale, peste 95% au denumiri în orice altă limbă decît româna. Lingvista Inga Druță se arată îngrijorată de această situație, avertizînd că „în ultimul timp a crescut considerabil ponderea denumirilor englezești și celor rusești, de cele mai dese ori scrise cu litere latine” („Timpul”, 4 August 2011).

¹ „Private Werbung ist euphemistisch, metaphorisch, handlungsorientiert, adressiert sich ans Individuum und reagiert auf Mode”.

E lesne să spunem că eufemismele din domeniul vestimentației se deosebesc, dacă e să privim diacronic termenii ce denumesc lenjeria: *chiloții* s-au transformat în *boxeri* (tipic pentru bărbați), *slip* sau *chiloței* pentru femei, *ișarii* în *pijamale*, iar *sutienul cu burete / cu pernuțe* în *sutien de marketing*, folosit pentru a mări în mod aparent sîinii. Se face o deosebire de gen, deci unele eufemisme care denumesc lenjeria, devin tipice pentru bărbați, altele pentru femei, cum se evidențiază în următorul exemplu: „Se duc la el, ea își dă bluza jos, el cămașa, ea sutienul, el cureaua, ea fusta, el pantalonii, ea își trage *chiloței* pînă la genunchi, el *boxerii*... ea își bagă *chiloței*, fusta, sutienul, cămașa” (www.superbancuri.ro, 01.06.2012). În anunțul următor putem observa eufemismul *topless* în loc de „a dansa cu sîinii goi”: „The new gentelmans’ club, situat în București, ultracentral, angajează cu contract, dansatoare/animatoare, *topless*/striptease, cu sau fără experiență, aspect fizic plăcut. Oferim salariu + comision. Asiguram cazare și coregrafie.” (http://www.anunturi.md). În DEX găsim următoarea explicație: „**tóplless** s. Număr de dans, de obicei pe scena unui cabaret, într-un costum de baie care lasă descoperiți sîinii” (www.dexonline.ro).

Dacă zicem *tanga* în loc de *chiloți*, atunci sigur îl considerăm un eufemism, care vine să substituie lexemul *chiloți*, devenit deja un cuvînt cu o nuanță obscenă, necuviincioasă în unele situații publice. În DEX-ul-online se explică eufemismul *tanga* în felul următor „s. n. invar. chiloți de damă confecționați cu economie de material”, altfel zis este utilizat în context doar cînd e vorba de femei. Însă să nu negăm faptul că eufemismele din domeniul vestimentației pășesc în rînd cu moda și de aceea ele își modifică atî genul, cît și sensul. Observăm acest fenomen în următorul exemplu: „*Tanga* este o nouă modă pentru bărbații care vor să se facă remarcați și să fie admirați pe plajă, la mare sau la piscină” (www.curier.ro, 2 iulie 2012).

Dacă e să ne referim la lexemul *gay* privit prin prisma vestimentației, atunci la prima vedere ne pare că nu are nimic comun, însă utilizat în contextul „Uite pe acela *ce gay* s-a îmbracăt” în loc de „extravagant, de prost gust, țipător” este considerat de noi ca eufemism. Funcția eufemistică se realizează cu ajutorul contextului, în care verbul „a se îmbrăca” ajută receptorului la decodarea mesajului.

În urma inflației și stării economice dificile, în Moldova au apărut piețe și magazine *second hand*, în care „hainele purtate”, se numesc *haine second hand*, astfel camuflînd oarecum atitudinea depreciativă, eufemismul fiind alcătuit dintr-un împrumut străin, care, în faza incipientă, în lexicul colocvial nu era perceput ca atare. Creativitatea nu are limite în apariția eufemismelor, acest lucru este confirmat și de faptul că expresia *piața second hand*, care treptat devine „necamuflată”, se transformă în *piața minunilor*. Tradusă din limba rusă (*Pole ciudes*) este luată în analogie cu emisiunea „Pole ciudes”, la care participanții cîștigă multiple cadouri, astfel se face referire la prețurile minime din piață.

Trebuie remarcat faptul că, inițial, un eufemism a apărut ca un fenomen cultural în mai multe societăți, nu din necesitatea unei conversații politicoase, ci din cauza impunerii de restricții de a pronunța anumite cuvinte. A. M. Katsev afirmă că „în virtutea unor motive religioase sau morale, temporar sau permanent, în conformitate cu reglementările stricte și tradiții, toți sau unii membri ai comunității lingvistice, în toate sau anumite situații speciale, cuvinte și expresii tabu ar trebui să fie excluse din discursul zilnic” [Катев: 1988, p. 5].

În cultura românească sînt încercări de a înlocui cuvintele nu prea plăcute și expresiile cu privire la persoanele cu diverse anomalii fizice. Pentru evidențierea unor părți ale corpului, eufemistic sînt folosite denumirile de haine, care ar ocoli organul direct numit: *doamna cu bluza plină, umflată* în loc de „are sîni mari”, *nu are nimic sub bluză* în loc de „doamna cu sîni mici”, sau *el nu are ce trebuie în pantaloni* etc. Mulți fac glume pe seama vestimentației, și una din cele mai cunoscute este gluma umoristului G. Urschi „Picioarele se mîntuie, dar fusta nu se începe” în loc de „umblă cu fusta prea scurtă”, astfel ironia camuflează starea gravă a situației. În cazul expresiei „pantalonii pe vine”, la prima vedere e vorba despre pantalonii prea largi sau dacă e vorba despre copii, atunci „au făcut pe ei”, însă în contextul următor expresia înlocuiește „a face sex”: „Avansurile sexuale se perpetuează de la o generație la alta, dascălii cu poftă rămîn la catedră, iar bubele se sparg doar cînd mai apare prin presă un *profesor cu pantalonii în vine* cerșind bunăvoința unei studente care, dacă nu îi face pe plac, riscă să nu ia examenul” (www.evz.ro, 24 iunie 2011).

Dacă e să ne pronunțăm la capitolul interculturalitate, atunci putem evidenția în aceeași limbă o diferență dintre eufemisme și decodarea lor. După anii 1989, cînd aveau liber acces românii din stînga Prutului în dreapta lui, căutau „chiperi” (ardei) să cumpere, numindu-i *gogoșari*, pe cînd în România *gogoșari* erau numiți eufemistic *chiloșii*. Și invers, în Republica Moldova femeile purtau în loc de sutiene – *buzgaltere*, termen calchiat din limba rusă, astfel părea mai frumos și mai modern. Cu cîteva decenii în urmă, expresia *și-a pus basmaua pe cap* avea o conotație pozitivă, în sens că „s-a măritat”, astăzi are un alt sens: dacă întîlnim expresia *lui i-a pus basmaua pe cap* are sensul de „l-a însurat forțat sau prin șiretlic”, iar *ei i-au pus basmaua pe cap* – „s-a căsătorit și poarta basma islamică”.

Unele dintre cele mai vechi interdicții rămase pînă în prezent sînt cele religioase, care au dat naștere unor serii de sinonime lexicale sau perifrastice ce conțin un cuvînt care face referire la textul Bibliei. Acest fenomen e observat și printre eufemismele ce fac parte din domeniul vestimentar și majoritatea înlocuiesc lexemul „gol”, „dezbrăcat”: *îmbracat(ă) în costumul Evei / în costumul lui Adam, cum l-a făcut Dumnezeu* etc., deci predomină ideea de a acoperi părțile tabuizate ale corpului omenesc.

Într-un context ca „Femeia cu basma neagră pe cap era în mijlocul bisericii”, sintagma „basma neagră” este utilizată cu funcție eufemistică pentru a

evita rostirea expresă a unei formule de genul „Femeia, al cărei soț a murit, stătea în biserică”. Acest eufemism poate fi atât rezultatul unei superstiții, fricii de a pronunța cuvântul tabuizat „moarte”, cât și interdicția sau tradiția unei societăți, dacă comparăm cu societatea chineză unde culoarea albă e culoarea doliului.

Orice cuvânt poate avea și sensul direct neeufemistic, dar și pe cel eufemistic. După cum observă Ion Coteanu, unele „prezintă o față conotativă dublă, căci într-un mediu social sînt indicele integrării individului în acest mediu, deci o marcă pozitivă, în timp ce în alt mediu sînt o marcă negativă, marca renunțării la anumite conformisme” [Coteanu: 1973, p. 39]. Dacă e să ne referim la lexemul „desculț” în contextul *merge desculț pe iarba verde*, atunci observăm că nu are funcție eufemistică, însă imediat ce îl schimbăm în contextul *își făcea studiile desculț la medicină pe vremuri*, el substituie lexemul „sărac” sau sintagma „provenită dintr-o familie defavorizată”; figura apare printr-un transfer de sens, deci avem de-a face cu o metonimie eufemistică. Tot cu referire la „încălțăminte”, avem o serie de eufemisme care îi caracterizează pe maneliști: „cei care umblă în *schiuuri*” în loc de „pantofi cu bot lung, să pară importanți”. O altă expresie eufemistică *a-i da cipiceii sau (papucii)*, în loc de „a-l elibera de la servicii”, „a-l alunga de acasă” etc. sau *a-l durea în papuci sau în cot* pentru „a-i fi indiferent”. Din punct de vedere lexical, se observă că procedeul intern de realizare a eufemismelor prevalează dacă e să vorbim despre eufemismele ce au în componența sa denumiri de încălțăminte.

Tendința de exprimare eufemistică este puternică în politică, dar nici aici nu lipsesc eufemismele din domeniul vestimentației. Ultimele știri privind situația lui Adrian Năstase nu vorbesc direct de închisoare, dar apare mai întîi titlul în ziare *Adrian Năstase și uniformă în dungi vărgate*, cititorul fiind la curent că în zeghe cu dungi vărgate sînt îmbrăcați deținuții, așa încît situația politicianului devine clară. Este evident că substituția este realizată în acest caz din cauza intenției emițătorului de a se exprima eufemistic și de a atenua impactul mesajului, aducînd, însă, o nuanță ironică. Dacă e să răsfoim presa din Republica Moldova, atunci adesea întîlnim expresii de genul „și-a schimbat *cravata roșie* în una albastră”, sau „La noi majoritatea au schimbat *cravata roșie* și carnetul de partid, pe rîndunică, cocoș etc”, (www.unimedia.md, 4 noiembrie 2011), „Grecia a strîns *cureaua* destul ca să mulțumească UE” (www.9am.ro, 20 februarie 2012) în loc de „Grecia face economii” sau „Grecia ia măsuri nepopulare”. Evident că eufemismele se simt ca la ele acasă în sfera politică.

În final putem conchide că cele 4,4% din numărul total de eufemisme devin tot mai variate, deoarece cerințele societății diferă de la o epocă la alta: ceea ce era cîndva interzis, astăzi devine accesibil și, reciproc, unele eufemisme au apărut împrumutate sau calchiate abia acum în perioada modernă industrială. Ne-am îndreptat atenția asupra utilizării eufemismelor din domeniul

vestimentației în presa online pentru a avea acces la inovații cât mai actuale, a căror decodare este de strictă necesitate. Am constatat că mijloacele de realizare a acestor eufemisme sînt cele interne și cele externe. Corectitudinea politică, care a devenit în ultimele decenii o tendință a comunicării publice, este manifestată în anunțurile publicitare prin eufemisme pentru a atenua impactul pe care un mesaj îl poate avea asupra destinatarului. Astfel ajungem la cuvintele lui E. Coșeriu: „Alt temei ce determină substituirea unor semne, [...], este așa-numitul „tabu lingvistic”, adică fenomenul prin care cuvinte asociate unor superstiții sau credințe sînt evitate, fiind substituite prin împrumuturi, eufemisme, perifraze, metafore, antifrază etc. [Coșeriu: 2009, p. 187].

Bazîndu-ne pe cele expuse mai sus, putem concluziona că substituirea așa-numitelor cuvinte tabu sau interzise din diverse motive, nu poate exista în afara procesului de eufemizare și în afara politeții, iar eufemismul în sine nu e altceva decît manifestarea politeții. Utilizarea eufemismelor ca strategie a discursului este un fenomen cultural răspîndit care afectează diverse zone ale comunicării umane.

BIBLIOGRAFIE

- Coșeriu, Eugen (2009): *Omul și limbajul său*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
- Coteanu, Ion (1973): *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei R.S.R.
- Кацев, А. М. (1988): Языковое табу и эвфемия Текст. : учеб. пособие к спецкурсу / А. М. Кацев ; Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена. -Л.: ЛГПИ,.-79 с
- Derwent, May (1985): *Euphemism and the Media*, în *Fair of Speech. The Uses of Euphemism*, coord. D.J. Enright, Oxford, Oxford University Press, p.122-134

NOTES ON THE TERMINOLOGY OF THE ROMANIAN TRADITIONAL COSTUMES IN STOROZHYNETS, UKRAINE

Diana CALANCEA

“Yuriy Fedkovych” University of Chernivtsi, Ukraine

Abstract: The field research we carried out in the District of Storozhynets, that includes the Romanian villages of Budineț, Cireș, Ciudei, Crasna, Igești, Pătrăuții de Jos and Pătrăuții de Sus, as well as in the District of Hlyboka, in the village of Ropcea, led us to the conclusion that there is a special interest in the conservation of the Romanian language, traditional costume and culture that is widespread all over this area, in other words a concern to keep and promote the traditions and the Orthodox Christian beliefs, two of the main components of spiritual identity that define, here and elsewhere, the Romanian way.

Keywords: Bukovina, Storozhynets, folklore, costume, tradition.

Résumé: L’investigation qu’on a développé dans le District de Storozhynets, qui comprend les villages roumains de Budineț, Cireș, Ciudei, Crasna, Igești, Pătrăuții de Jos et Pătrăuții de Sus, autant que le District de Hlyboka, le village de Ropcea, nous a conduit vers la conclusion qu’il y a un intérêt tout à fait spécial de préserver la langue et la culture roumaines, aussi que le costume traditionnel roumain très répandu dans la région, c’est à dire une préoccupation de conserver et promouvoir les traditions et les croyances chrétiennes, deux des traits principaux de l’identité spirituelle qui défine, ici et ailleurs, le roumanisme.

Mots-clés: Bukovina, Storozhynets, folklore, costume, tradition.

The field research we carried out in the District of Storozhynets, that includes the Romanian villages of Budineț, Cireș, Ciudei, Crasna, Igești, Pătrăuții de Jos and Pătrăuții de Sus, as well as in the District of Hlyboka, in the village of Ropcea, led us to the conclusion that there is a special interest in the conservation of the Romanian language, traditional costume and culture that is widespread all over this area, in other words a concern to keep and promote the traditions and the Orthodox Christian beliefs, two of the main

components of spiritual identity that define, here and elsewhere, the Romanian way.

Besides the ethnographic aspect in the description of material and spiritual culture, and of the traditional costume and cohabitation with other ethnic groups, our article also presents the ethnolinguistic aspect, for language is a product of the society and a function of its culture. For that reason, this terminology is a part of spoken language that constitutes a living proof of the continuance of a certain material and spiritual culture that is connected to the life of the community, to its traditional costume and vocabulary, to its conservation and evolution in time, i.e. to its vitality. For example, objects like *cămașa bătrânească*, *fota*, *ițarii*, *ia*, *sumanul*, *căciula*, *cojocul*, etc., as garments that were inherited from the times of the Dacians, demonstrate the stability and the continuity of the Romanian element in the region. Besides, if we take into account the names of these garments, i.e. the specific terminology, we find new arguments that support the linguistic stability and the continuity in this territory, as these terms belong to the fundamental vocabulary of the language, the most stable and productive part of the lexis.

It is common knowledge that the entire province of Bukovina was part of the Austrian Empire between 1774 and 1918, and the ancient Romanian villages suffered a continuous change in their demographic structure, due to the colonizations initiated by the imperial administration. Germans, Slovaks, Russians and Poles were brought to live alongside with the Romanians and Ukrainians, so the heterogeneity of the population increased while the percentage of the Romanians dropped; the Romanian intellectuals of the time noticed the change and kept fighting for the socio-political and economic rights of their compatriots beyond the border. After the union with their motherland on November 27, 1918, the process of national emancipation amplified; still, brutal acts of suppression of the Romanian element took place during the II World War, when NKVD agents organized massive deportations and massacres that will never be erased from our national conscience. After the war the deportations continued, while the intellectuals and well-to-be people were ruined and persecuted – that went on until the state of Ukraine proclaimed its independence in 1991. After that, things took a turn for the better; after the local referendum of 1993, the Romanians from Ukraine regained their fundamental rights that granted the study of the Romanian language in schools, the promotion of the Romanian culture, the conservation of their Orthodox religion, i.e. of their national identity.

The linguistic element constitutes the most solid proof of the Romanian presence in the region, since all proper names from the area – those of persons, villages or landforms – as well as the terminology of the garments from the

traditional costume¹ are Romanian, as they always were: even when “somebody” changed them, the local population kept using the previous Romanian names. We exemplify this aspect with a series of proper names we found in the village of Crasna:

- toponyms: *Valea Runcului, Lunca Frumoasă, Trăgean, Laura, Slatina*;
- hydronyms: *Pârâul Adânc, Pârâul Corbului, Pârâul lui Ștefănuță, Slatina, Surdul, Trăgeanul, Zănoaga*;
- anthroponyms: *Rahira, Anița, Crăciun, Vasile, Antonescu, Popescu*.
We also notice some hypocorisms that are typical in Maramureș: *Geo (George), Pe (Petre), Toa (Toader), Ște (Ștefan)*, etc.

We notice that they are generally proper names with Latin roots and affixes; the multitude of derived forms shows the vitality of the Latin element in Valea Siretului (see *infra*). Such names are specific to each Romanian village and community, which is an observation made both by us and by other local intellectuals whose writings are part of our bibliography.

In our field research, we have selected a total amount of 295 terms from the word-stock that refers to the traditional costume and its manufacturing, from the viewpoint of the viability of the terms. We need to draw attention to the fact that this particular word-stock, proper not only to Valea Siretului, but also to the entire Bukovina and the historical province of Moldavia, has a feature of conservatism and stability and is mainly of a Latin origin (including those terms that entered from French), even if it suffered, along the way, a series of Turkish, Hungarian, German, Greek and Slavic influences (especially Ukrainian). We deal with these influences in the last chapter, *Vitality of the terminology of the traditional costume*, which contains information on the phonetics, semantics and, most important, on the etymology of the terms, and also a study on the integration of the terminology of the traditional costume in phrases and idioms.

From an artistic viewpoint, the traditional costume of Valea Siretului – and from every part of the world where Romanians live – represents a unique material and aesthetic value, as it is an authentic work of art that belongs to our national patrimony, attested, as we have already pointed out, by incontestable historical evidence: monuments, documents and testimony of intellectuals from inside or from abroad, that were passed on along the way.

Nevertheless, in this context the most precious evidence is the Romanian language itself, for it has preserved for centuries the original name for each and every item of clothing – and we consider the etymological

¹ As for the traditional costume, scientists agree that it is best preserved in Valea Siretului, and that its authenticity results from its “cut, chromatics, embroidery, composition”. See also Victoria and Ștefan Costinean: 2007, 69.

evidence that takes us back in time to Latin and Dacian, a language that had much in common with that of the Albanians, as shown by the presence of certain “autochthonous” terms such as: *brâu*, *buci*, *căciulă*, *curpen*, *strungă*, *traistă*, *zgardă*, etc. There are certain autochthonous terms that remained almost unchanged over time and we notice that the population of the region manifests the will to preserve its Romanian character both at a concrete, material level, and at the level of the terminology – thus, alongside the newer terms, the ancient ones are still in use, and alongside the literary terms, the regional ones are also present.

Anyway, most of the terms describing the traditional garments are a part of the main word-stock of the language – and this will not change as long as these people still wear, or at least preserve their traditional costume, which is actually worn with great pride by the young people and children on holidays, and that reminds everyone of their Romanian identity.

From this viewpoint, we see that the folkloric garments have a double meaning, since we are interested both in their artistic, aesthetic and symbolic values, and in their linguistic value that synthesizes the history of the object itself and of its name. Here, in Valea Siretului, we discover a number of terms of a Latin origin that are used all over Romania, such as *bată*, *cămașă*, *curea*, *ghem*, *ie*, *ițari*, *îmbrăcămintे*, *legătore*, *mâneacă*, *pieptar*, *pregitoare*, *ștergar*, *veșmânt*, etc. – which is proof to the continuity of Romanian dwelling in the region, since this vocabulary belongs to the main word-stock of the Romanian language.

Some terms are formally close to their Latin etymon:

- *baț* < Lat. **balteus**, “waistband”;
- *bată* < Lat. **bitta**, “bond”;
- *canură* < Lat. **cannula**;
- *cămașă* < Lat. **camisia**;
- *cheotoare* < Lat. **clautoria**, etc.,

while other have been submitted to derivation:

- *acoperământ* < Lat. **acco(o)perire** + suff. *-ământ*;
- *arcește* < Lat. **arcus** + suff. *-ește*;
- *brăcinar* < Lat. **bracile** + suff. *-ar*;
- *camizălc* < Lat. **camisia** + Slv. suff. *-elka*;
- *costișat* < Lat. **costa** + suff. *-ișă* + suff. *-at*;
- *cruciuliță* < Lat. **crux**, **-cis** + suff. *-uliță*;
- *îmbrăcămintе* < Lat. ***imbracare** (< **braca**, “pants”) + suff. *-ăminte*;
- *împrejurătoare* < Lat. **in** + **per** + **gyrus** + suff. *-toare*;
- *miniștergură* < Lat. **manus** + **extergere** + suff. *-ură*, etc.

Generally speaking, we notice that the terms that were inherited from Latin are well preserved and productive, as they conserved their derivative possibilities.

On the other hand, as expected, besides the inherited terms, in this region there are several terms of a Slavic origin, mostly Ukrainian, such as: *bortă, cartuz, cațaveică, ciubotă, fald, gaci, paci, prisnă, spelcă, șlecurei*, etc. Some of these terms have an extremely low circulation.

The etymological statistics of the terminology of the traditional costume shows that, out of 295 terms:

- 86 are of a Latin origin, which represents 29.1%;
- 25 are of a French origin, which represents 8.4%;
- 79 are of a Slavic origin, which represents 26.7%.

As we can see, the amount of Latin and Romance terms (37.6%) is considerably larger than the one of the Slavic element (26.7%), represented quite intensively here, in Ukraine – and that is only normal given the cohabitation of the two ethnic groups and the manifestation of the Romanian-Ukrainian bilingualism.

We can easily notice the coexistence of neologisms, dialectalisms and archaisms, as well as the existence of numerous synonym series formed of terms that designate virtually the same item of clothing (see, for example, *căciulă* and *cușmă, legătoare, broboadă, batic, basma* and *tulpan, frânghie* and *baier, curea* and *chimir*, etc.). Sometimes these series contain a large number of terms: *cămașă, cămeșoi* or *cămeșoaie, cămezâlc, ie* (Latin words), *rufă, rufoi* (Slavic words). Certainly, at a closer look these synonyms are only partial most of the time. For instance:

- *cămașă* represents the usual term that designates a garment worn both by men and women;
- *cămeșoi* and *cămeșoaie* designate a type of shirt with a straight cut, worn on weekdays by the elderly from Crasna, Pătrăuți, Ciudei and Cireș. The meaning of “simple”, “everyday” or “regular” shirt is also suggested by the augmentative suffixes *-oi / -oaie*, that excludes any kind of pejorative nuance;
- the term *camezâlc*, used in Crasna and Cireș ad formed with a diminutive suffix, designates an item of underwear worn under the shirt. The diminutive suffix suggests the small size of such a sleeveless garment;
- the Latin term *ie* designates a short women shirt, made of cotton or silk fabric and adorned with embroideries. We have noticed that the term *camieșă* tends to replace the word *ie*;

- the Slavic terms *rufă* and *rufoi* are regional terms of Crasna, and their meaning is that of “simple everyday shirt” (see *cămeșoi*). In all the other villages they are used with a despective meaning, as they design a rag or cloth that is used for cleaning purposes.

The synonym series in the semantic field of jewelry contains the terms listed below:

- *colierele* (< Fr. **collier**), necklaces of a modern style, worn by young women;
- *gherdanele* (< Turk. **gerdanlık**), necklaces adorned with geometric motifs worn on special occasions;
- *hurmuzurile* (< Turk. **hurmuz**), strings of artificial pearls, worn by the young women of Ropcea;
- *mărgelele* (sg.: *mărgea* or *mărgică* < Lat. **margella**), strings of semiprecious stones or glass, wooden, bone, plastic, etc. beads;
- *salbele* (< Lat. **subalba**), metallic necklaces that used to be worn during Phanariot occupation. Nowadays, they are worn mostly by Roma women;
- *zgardele* or *zgărđițele* (autochthonous word, cf. Alb. **shkardhë**), strings of “gems”.

*

Any linguistic area has its own particular features, so we notice the specific features of this region from several viewpoints, such as the phonetic, lexical, etymological, semantic, morphological and symbolic perspectives.

The German scientist Gustav Weigand, as well as the Romanian dialectologist Ion-Horia Bîrleanu, noticed that at a phonetic level, in Valea Siretului and the entire Bukovina people speak a “mosaic” type of dialect that appear as a result of the combination between the dialectal varieties in Moldavia and Transylvania. There are two types of pronunciation:

- palatalized (Moldavian type): *k'eptar*, *k'aptar*, *ok'inci*, *tălk'ici*, *k'ičor*;
and
- africatinized (Transylvanian type): *čaptar*, *talčiči*, *očinci*.

It is interesting to notice that in the villages of Ciudei, Crasna, Cireș and Pătrăuți the africates *[tʃ]* and *[dʒ]* are replaced by the voiceless constrictive *[tʃ]*, specific to the Moldavian varieties; thus, *ciupag* is pronounced the same as *șupag*, *ciupăgel* – *șupăgel*, *pregitoare* – *prîșitoare* or *preșitoare*, etc. The phenomenon is not present in the village of Ropcea.

Another particularity of the specific pronunciation in Valea Siretului is the presence of close vowels, which another common feature with the Moldavian variety: *i* and *e* preceded by *d*, *t*, *ts*, *v*, *z* are pronounced [ə]: *no(r)jâfî, țâgaie, zâmț, șervât*, etc.

We have already seen that this lexical inventory is quite heterogeneous from an etymological perspective; most of the terms are of a Latin origin (29.1%), and then there are a number of terms of a Slavic origin (26.7%). Approximately half of this inventory belongs to the main word-stock of the language, while the remaining terms are neologisms, dialectalisms and archaisms – this is proof, at the linguistic level, of the diachronic changes in the traditional clothing: with the evolution of the material culture of the peoples, certain neological terms have entered the rural areas, such as the French term *costume*, that suffered an extension of the meaning and designates, at present times, three types of clothes:

- the traditional ethnic costume (the ancient one);
- the “everyday” urban suit of clothes that does not contain traditional ornaments, also called “German suit”;
- the “national” festive costume, worn at special occasions, also called, in Valea Siretului, the “national costume of Chernivtsi”.

On the other side, terms such as *caftan*, *berneveci*, *strâmțari*, *fâstâc*, *obială*, *gaci*, etc. have become archaisms mostly because the garments they designate are out of fashion and have been replaced by the new trends. The traditional costume will always preserve its basic items and, subsequently, its terminology – in this case, a Romanian one, as a mark of the main word-stock which constitutes an evidence of stability, unity and continuity.

We need to observe, still, that even this heterogeneous vocabulary based on multi-ethnic elements (as each and every ethnic group lends or borrows cultural items to or from its neighbors), is evidence that supports the continuity of the objects, i.e. of the garments, and of the terminology within which the Latin element remains the most active, due to its capacity of permanent lexical renewal. Thus, from a total amount of eighty-six terms of a Latin origin that we mentioned before, thirty-one, i.e. 36%, are formed by derivation in Romanian (*mânecar*, *cămeșoi*, *pieptar*, etc.), which proves the continuity of the productivity of the inherited Latin element. Certainly, the twenty-five words of a French origin add up to this amount.

We find it interesting that the Slavic elements have the capacity to undergo derivation, not only with Slavic affixes, but also with Latin ones:

- *hainuță*, *hainișoară*, *hainicică* < Sb. **háljina**, Bulg. **halina**;

- *cojocel, cojocuț, cojocică, cojocar, cojocărie* < Slv. **kožuhǔ**;
- *rufușoară, rușișoară, rufoi, rufărie* < Slv. **ruho**;
- *a îmbrobodi, îmbrobodeală* < Bg. **podbradka**.

Both from a morphological and a lexical and phonetic viewpoints, in the terminology of the traditional costume of Valea Siretului we can discover ancient, conservative lexical forms, that suscite the interest of the specialists, for a linguistic area, the more isolated and remote it is from the center, the more it preserves ancient lexemes – in our case we deal with ancient Romanian forms, very close to their Latin etymon and lost in all the other Romance varieties. It is the case of, for instance, the name *frânghie* (< Lat. **fimbria**), that circulate all over the Romanian linguistic space, but it was only the Romanian population of Valea Siretului who preserved the archaic forms *frâmbie* and *frâmbie*, resulted from a metathesis as a phonetic accident.

As a semantic peculiarity: as we have already mentioned, the word *frânghie* designates, on the one side, a thick rope, and, on the other side, a “string that is used to sustain the pants”, but it also has a more “noble” meaning, such as that in *frâmbie cu stremțe* (“a string with fringes”), that designates an ornament for traditional towels or tablecloths, etc. Strings and waistbands are extremely ancient accessories, and they appear as so on the monument of Adamclisi. The color of strings and waistbands is different according to the age of the person that wears them: children wear them green or blue, young men and women – red (the color of love), and the elderly – dark colors.

A similar evolution, at the morphological level, affected the noun *împrejurătoare* (< Lat. **in** + **per** + **gyrus** + **-toare**), that means literally: “wrapping” of the lower part of the body. This term was formed in Romanian with two preffixes and a suffix (or it might have been inherited from Latin directly with this derived form) and it has the following phonetic variants:

- *împrejurătoare* (Pătrăuți, Cireș, Crasna, Ciudei);
- *preșitoare* (Cireș, Ciudei);
- *prișitoare* (Crăsnioara, Crasna).

As for the evolution of the lexical meaning of the terms concerning the traditional costume, as well as that of the phraseological units that contain them, we find cases of semantic tailoring by expansion or reduction, by positive or negative evolution. For example:

- *zgardă, zgărdiță* – a necklace or choker, but also a dog collar;
- *cârpă* – a scarf that is used by married women to cover their hair, but also a damp cloth, a rag;

- *ciot, ciotușor* – a tassel or knot, but also a stump that is left as part of a whole.

It is interesting to notice that this kind of meanings co-exist here, in Valea Siretului.

The ornaments of the folk costume are authentic works of art, whether they are about shapes and colors of the terrestrial or celestial landscapes, about geometric shapes that manage to impress with their formal distribution, symbolism and coloring that create the so-called *curcubeie, râuri, vârste* or *vrâste, pui* or *puișori*, or about the landscapes depicted on the carpets that reflect the human conception on life and death, as derived from the Christian Orthodox beliefs. Thus, the presence of certain motifs such as the *Shepherd and the flock*, the *Tree of Knowledge*, the *Milky Way* a.s.o. proves that the tapestries woven in Valea Siretului represent more than merely useful objects, as they are the expression of an artistic and linguistic way of living and thinking that define the Romanian ethnicity abroad, with its specific attributes, deeply rooted in its clothing and language that are common features among all Romanians.

The massive presence of idioms constructed with terms of the popular costume constitutes another evidence for the vitality of the Romanian language in Valea Siretului. There are hundreds of idioms and phrases in this area, which constitutes further proof that the Romanian language is well established here, as long as this people master it not only at the direct and concrete level of speech, but also at a figurative and expressive level, and this shows the existence of an expression chosen according to the stability and continuity of the Romanian language in this region. That is, the Romanians who live north from the border do not communicate for the sake of communication, but they always include, in these idioms, their own life experience and their healthiest cultural, religious and moral beliefs, in order to convey their culture and education to the next person. In conclusion, such phrases and idioms reveal the existence of a healthy moral code of human relations and the decision to perpetuate it to the next generation.

*

From the description of the anthropo-geographic frame that is inherent to the items of traditional costume of Valea Siretului, up to the analysis of the specific terminology of the ethnographic region, our thesis proves that the linguistic elements of a Latin origin has a real vitality, while the human elements, as social entities, represent a promoter of the ethnographic and ethnolinguistic culture that they have been creating as they define with dignity,

by means of their Romanian character, their historical, linguistic and cultural identity.

BIBLIOGRAPHY

- Apolzan, Lucia (1944): *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București
- Bîrleanu, Ion-Horia (2001): *Tradiție și tranziție la est de Carpați*, Iași, Editura Sedcom Libris
- Dumitriu, V. M., Zelenciuc, V. C. (1975): *Costumul național moldovenesc. Moldovschii naționalinâi costum*, Chișineav
- Florescu-Florea, Bobu (1965): *Portul popular din Moldova de Nord*, București, E.S.P.L.A.
- Mihail, Zamfira (1978): *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România
- Costinean, Victoria, Costinean, Ștefan (2007): *Valea Siretului – repere etnografice din zona Storojineț*, Timișoara, Editura Artpress
- Cojolenko, I. (1994): *Traditional Dress of Bukovynne*, Chernivtsi, Saskatoon
- Popescu, I. (1994): “Partea românofonă a regiunii Cernăuți și zonele ei sociolingvistice”, in: “*Glasul Bucovinei*”, revistă trimestrială de istorie și cultură, nr. 1, Cernăuți – București
- Papahagi, Tache (1979): *Mic dicționar folkloric. Spicuri folklorice și etnografice comparate*, București, Editura Minerva
- Stoica, Georgeta, Petrescu, Paul (1997): *Dicționar de Artă Populară*, București, Editura Enciclopedică

DE PIES A CABEZA: ITINERARIO ETIMOLÓGICO DE LA VOZ CELTOLATINA *BRACA*

Lavinia SEICIUC
Universidad “Ștefan cel Mare” de Suceava, Rumanía

Abstract: In the Roman Empire, the movements of populations have determined the loan and circulation of certain words proceeding from local languages, up until the complete generalization of usage of such words in vulgar Latin all over the empire. We intend to analyze the Latin word *braca*, probably of a Celtic origin, and its “offsprings” in Romance languages from the viewpoint of the semantical changes of the term itself and of other terms, derived from it.

Keywords: Roman Empire, Gauls, clothing, trousers, *bracae*

Résumé: Dans l’Empire Roman, les mouvements des populations ont déterminé l’emprunt et la circulation de certains mots provenant des langues locales, jusqu’à la généralisation de l’usage de tels mots dans le latin vulgaire de tout l’empire. On se propose ici d’analyser le mot latin *braca*, probablement d’origine celtique, et ses “héritiers” dans les langues romanes du point de vue des changements sémantiques du terme et des termes dérivés.

Mots-clés: l’Empire Roman, les gaulois, vêtements, pantalon, *bracae*

Las doctrinas integracionistas actuales mantienen la idea de “la unidad en la diversidad”, que se refiere, sobre todo, a la necesidad de conocer y de respetar las particularidades de las diversas culturas existentes en un cierto espacio geográfico y político. Al fin y al cabo, esa idea no es nada nueva; es exactamente el ambiente promocionado en la antigüedad por la administración romana, interesada sobre todo en imponer en las provincias sus normas legales, socio-políticas, pero sin dar mucha importancia a la especificidad étnica de los ciudadanos provinciales. Es más, las políticas basadas en la colonización de los nuevos territorios consiguieron difundir en otras zonas ciertas costumbres culturales típicas de algunas poblaciones en particular, así que, definitivamente, la civilización romana se convirtió en un factor unificador de la cultura europea.

Los movimientos de las poblaciones y el contacto permanente entre los ciudadanos romanos procedentes de áreas culturales diferentes tuvieron su

reflejo en la lengua. Es así cómo ciertas palabras de las lenguas no latinas (germánicas o celtas), que denominaban realidades específicas de esas poblaciones, consiguieron pasar al latín, para luego ser dejadas como herencia en las lenguas románicas.

La palabra lat. *braca* (y var.), que hemos escogido para nuestra breve investigación es precisamente de la categoría enunciada. Sus orígenes parecen ser célticas o germánicas, según los diccionarios etimológicos del latín:

Brāca, Bracca, breeches, trousers. Todd: “*Brek*, old Goth., the knee; *brok*, the covering or breeches. *Brag*, Celt. *Brec*, Sax., whence *breeks*, still a common word for *breeches* in the north of England.” Wachter: “Germ. *bruch*, Anglo-Sax. *bræc*, Belg. *broek*. Hence Gr. *βράκα*, Lat. *bracca*. Diodorus says they were so called by the Gauls and the Germans. Lucan attributes the origin of them to the Sarmatians. Sperling explains them as being divided between the thighs. The word is not from *brechen*, to break, but from *brechen*, to rend or cut.” Theocritus speaks of water *βράκη* such as women wear. Some write it *bracha*, referring it to *βραχύς*, short. (EDLL)

De las cosas a las palabras, cabe notar que, según los datos históricos, parece más verídico trazar el origen de esa voz en las lenguas germánicas, puesto que la costumbre de llevar pantalones era común entre los germanos, pero, de los celtas, los que los tenían como parte de su traje típico habitual eran los galos, mientras que, por lo visto, otras poblaciones célticas llevaban mantos o túnicas que, con el tiempo, dieron vida a los tartanes que todavía están en uso entre ciertos pueblos célticos.

Algunos datos lingüísticos vienen a reforzar esta opinión: el VELI ofrece una gran variedad de voces relacionadas de las lenguas románicas, germánicas y célticas:

bràche, *prov.* braya; *a. fr.* braies, *mod.* braye; *sp. e port.* bragas: dal *lat.* BRÀCÆ e piú tardi BRÀGÆ (che ha riscontro nel *gr.* BRÀKAI di Diodoro Siculo e BRAKIA): voce germanica o gallica che ritrovasi nell’*ant. scand.* BRÒK (*sved.* BRÔK, *dan.* BRÔG); *ang. sass.* BRÔC (*ingl.* breeches); *frisone* BRÔK, (*oland.* BROEK); *a. a. ted.* PRUOH (*med.* BRUOCH); ed anche nel celto: *a. gael.* BRIOGAIS, *mod.* BRIGIS; *bass. bret.* BRAGEZ che valgono lo stesso [...]. (VELI)

No cabe duda que para los romanos la imagen de los ‘hombres llevando pantalones’ no tenía el mismo significado de hoy, sino que era un concepto

asociado a los pueblos bárbaros, ignorantes de los beneficios de la verdadera civilización, es decir, la romana. Es más, dicha prenda era objeto de desprecio hacia los bárbaros, como lo sugiere la definición del adjetivo *bracatus*:

brācātus, a, um, adj. id. Wearing trousers or breeches. A gen. epithet for ‘foreign, barbarian, effeminate’. [...]. (LNS)

Al principio, el pantalón era desconocido entre los griegos y los romanos, que usaban, en las temporadas más frías, las *fasciae* que se envolvían alrededor de los muslos. En cambio, el indumentario romano incluía el *subligaculum* (*subligar*, *subligatura*)¹ y el *campester* (*campestre*)², dos tipos de prendas usadas para cubrir la zona íntima, parecidos a una faja o a un delantal cerrado alrededor de la cintura, llegando a menudo hasta las rodillas.

Sin embargo, parece que la moda de los pantalones viene adoptada también por los romanos en la época imperial. Nada sorprendente, si pensamos en los hechos históricos de esa época, cuando los romanos empezaron su expansión hacia el norte, hacia las zonas continentales, donde el clima más áspero les obligó a reconocer la utilidad de esa prenda de vestir. Según algunos autores, la adopción del pantalón en Roma se convirtió en una moda para los jóvenes, más dispuestos a romper con las tradiciones y a reclamar su propia identidad a través de las costumbres escandalosas para los mayores y a través de moda y modales extravagantes:

“Así en la Roma de Teodosio, en el siglo IV d. C. los jóvenes se dejaron crecer las melenas, según nos cuenta el cronista Anmiano Marcelino, que vivía en Constantinopla y cada año viajaba a Roma. Marcelino no dejó de mostrar su asombro ante las cada vez más decadentes costumbres de la capital: además de “las crines mayores”, los jóvenes se pusieron los pantalones ajustados o “bracae”, traídos por los legionarios desde Germania, deshilachando estos pantalones, que pasaron a llamarse “racaes”, de donde viene el adjetivo de “rácano”. También se pusieron chaquetas lisas de piel de vaca o “indumenta pelium”, como los rockeros actuales y lanzaban gritos desaforados con gesticulación exagerada. Con este comportamiento trataban de mostrar su rechazo a lo que consideraban una sociedad corrompida. El sucesor de Teodosio, su hijo Honorio, impuso duros castigos para quienes lucieran tales vestimentas tan discordantes con los cánones que

¹ **subligāculum**, i, n. *subligo*, a waistband, breech – cloth (LNS).

² **campester** [...] n. (sc. *velamentum*), a leather apron worn about the loins, a wrestling-apron (orig. of the combatants in the Field of Mars; hence the name) [...]. Also worn in hot weather under the toga, in place of the tunic [...] (LNS).

distinguieron la grandeza de sus antepasados, pero de la reiteración de más y más leyes que trataban años después de erradicar el mismo problema, se deduce que nunca se cumplieron por la relajación de un imperio ya torpe y en decadencia total.” (Miravalles:1996, 56)

Hay dos tipos de pantalones que aparecen en la moda romana: los *feminalia* (*foeminalia*)³ y las *bracae* (*braccae*, *braces*), ambos usados por los hombres, incluso soldados, aristócratas y hasta el mismo emperador. Los *feminalia* eran ajustados y cortos, llegando hasta la rodilla, mientras que las *bracae* eran, al principio, más anchas y largas, atadas en los tobillos; con el tiempo, las *bracae* pasaron a ser cada vez más cortas y estrechas, y se convirtieron finalmente en una prenda de ropa interior.

No es nada sorprendente que el pantalón haya permanecido como prenda del traje tradicional en la mayor parte de Europa. Por un lado, porque ya lo era para los celtas, germanos, tracios, etc.; por otro lado, porque es más útil, cómodo y versátil y más apropiado para las regiones frías. Lo interesante, sin embargo, es que el término *braca*, tomado de las lenguas célticas o germánicas, se haya heredado en todas las lenguas románicas bajo distintas formas y con significaciones bastante variadas.

El sentido inicial del término, el de “pantalones”, no se ha conservado en ninguna lengua románica, pero el más frecuente, el de “calzón” o “calzoncillo”, envía, sin embargo, a la realidad de la última época romana. Sebastián Covarrubias Orozco describe la prenda y sus funciones por categorías sociales en su diccionario etimológico del 1611; según Covarrubias (1611, 338-339), las bragas son

“cierto género de zaragüeles justos, que se ciñen por los lomos, y cubren las partes vergonzosas, por delante, y por detrás, y un pedazo de los muslos, usan dellas los pescadores, y los demás que andan en el agua, los que lavan lana, los tintoreros, los curtidores; también las usan los Religiosos y llámanlas paños menores. Antiguamente, usaron de las bragas los que servían en los baños, por la honestidad, los que se ejercitaban en los Gimnasios, luchando, y haciendo los demás ejercicios, desnudos. Los que entraban a nadar, que se enseñaba en Roma con gran cuidado, por lo mucho que importaba para la guerra. Los pregoneros, porque no se quebrasen, dando grandes voces. Los comediantes, los cantores, los trompeteros, y los demás que tañían instrumentos de boca. Los quebrados traen un género de bragas, más recogido, que llaman braguero, la cobertura en la horcajadura de las

³ **feminālia** (**foem-**), *ium*, n. femur, bandages for the upper part of the thighs, thigh-bandages [...] (LNS).

calzas, se llama bragueta, y braguetón, la que es grande, como la de los Tudescos.”

La forma en singular, *braca*, es la que se ha heredado en las lenguas románicas occidentales: esp. *braga*, fr. *braie* (ant. *braye*), port. *braga*. Es necesario notar que hay diferencias emánticas entre los sentidos de las palabras románicas; así, pues, en español tenemos los siguientes sentidos relacionados con nuestro tema:

braga¹ (Del galolat. *braca*, quizá de or. germ.) 1. f. Prenda interior femenina e infantil, que cubre desde la parte inferior del tronco y tiene dos aberturas en las piernas. 2. f. calzón (- prenda de vestir masculina) [...] 6. f. pl. Especie de calzones anchos, ceñidos en las rodillas. (DRAE).

Cabe mencionar que, con estos dos sentidos, el término se usa más en plural, con la forma *bragas*. En portugués, la palabra funciona con un sentido bastante parecido en plural:

bragas s. f. pl. [...] 4. Calças largas e curtas (de pescadores, etc.). = CALÇÕES (DPLP),

mientras que en singular los sentidos son más divergentes en relación con los del latín, alejándose del campo de la vestimenta:

braga s. f. 1. Argola de ferro que prendia a grilheta à perna do forçado. 2. Muro que servia de tranqueira de fortificação. 3. [Marinha] Cábrea. (DPLP)

Los diccionarios del francés medio recogen dos sentidos temáticos principales, el de “calzón” y el de “pañal”⁴; también aparece el tercero, el de “braguero”:

braie, subst. fém. – 1. 1172-74 « pantalon » antiq. (G. de Pont Ste Maxence, St Thomas, 3936 dans T.-L.); 2. spéc. 1680 « lange d'enfant » [...] (TLFi) y también
BRAIE¹, subst. fém. 1. Au plur. « Caleçon collant, court ou long, porté par les hommes »; 2. « Pièce d'entrejambe mobile »; 3. MÉD. « Brayer, bandage herniaire » [...] (DMF)

⁴ En portugués: *bragueiro*, derivado del mismo *braga* o siguiendo una posible forma no atestiguada **bracariu*.

Es obvio que, a pesar de que estas lenguas hayan heredado la forma de singular del latín, el uso del plural en latín vulgar había ganado terreno en la época, por eso en las mismas lenguas los términos procedentes del singular *braca* se usan más en plural que en singular (y, sin duda, el motivo por el uso en plural de las palabras del tipo *calzones*, *calzoncillos*, *pantalones*, etc. es el mismo). La forma *bracae* se ha conservado en italiano⁵ y en rumano; en italiano, el sentido es el de “calzón”:

bràche, [...] I Romani con questo nome designavano una specie di calzoni stretti e variopinti in uso presso le nazioni orientali, ed altri larghi e comodi usati dai popoli nordici e specialmente dai Germani. Questo vestiario era a ragione sprezzato dai Romani, superbi dalla loro toga maestosa. Oggi vale in genere Calzoni, ed anche Mutande (VELI).

En rumano, por otro lado, se conserva el sentido original en la forma dialectal *brace* del norte de Rumanía; se trata de una forma poco usada (pero presente en la lengua común, como mostraremos, a través de algunas palabras derivadas):

bráce s. f. pl. – (Bucov., rar) Indispensabili. – Var. *braci*, s. m. pl. Lat. *bracae* (Candrea-Dens., 173; DAR). Cuvînt practic nefolosit, supravieţuind în *brăcire*, *brăcinar*, *îmbrăca*. Cf. alb. *brekë* „indispensabili”, it. *brache* „pantalón”, prov., sp., port. *braga*, fr. *brayes*, ngr. *βραχι* (DER).

En la definición citada de la palabra italiana aparece también una mención que hemos suprimido porque nos parece importante analizarla separadamente; se trata de la palabra rumana *brîu*, mencionada en el mismo contexto etimológico de *braca*: “cfr. *vall.* *brâie* *fascia que passa attorno al ventre*”. Para los lexicógrafos rumanos, tal asociación debe ser novedosa: ninguna de las etimologías citadas en el DER alude a ese étimo:

brîu (-îie), s. n. – 1. Cingătoare. [...] Var. a pl. *brîuri* și (înv.) *brîne*, *brîni*. Mr. *brîn*, *bărnu*, megl. *brøn*. Lat. *brandeum* „pînză de in” și „bandă, cingătoare” pare a se fi contaminat cu lat. *pannus* „pînză”, pînză s-a confundat complet cu formele contaminate **bran(e)um* „bandă,

⁵ Según el DELI; sin embargo, la forma *bracae* hubiera dado una forma italiana con palatalización de la velar [k]; parece más probable la existencia de una forma en singular it. *braca* < lat. **braca**, cuyo plural sería *brache* y que hoy en día tiene significados distintos.

cingătoare” și *pandea* „pînză”; cf. Niermeyer 104, unde se menționează *prandeum*. Din cea dintâi din aceste forme a rezultat rom. *brîu*, alb. *bres*, *brez* „cingătoare” (alb. *mbren* „a încinge”), și din a doua rom. *pînză*. Atît alb. cît și rom. presupun prototipul nazalizat (Rosetti, II, 111), de tipul **brenu-* sau **branu-*, care este considerat în mod tradițional de origine autohtonă (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 9; Philippide, II, 701). Nu pare posibilă der. cuvîntului rom. pe baza alb., propusă de Meyer 46 și Skok, *Arch. Rom.*, VIII, 150; după Skok, *Z. für Ortsnamenforschung*, I, 89, cuvîntul alb. conține un suf. diminutival. Etimonul **brenum* (Rosetti, *Rhotacisme*, 35), nu este clar. Cf. și *brînză*, *pînză*. Pierderea lui *n* (păstrat în pl. *brîne* și în der.) se repetă în condiții identice în *grîu* și *frîu*, și este greu de explicat, cf. *grîu*. Der. *brînă*, s. f. (friză), sing. analogic format pe baza pl., *brînar*, s. m. (frînghier); *brîier*, s. n. (tipar pentru muluri); *brîneț* (var. *bîrneață*, *bîrniță*), s. n. (curea; cingătoare; fișie); *brînișor*, s. n. (curea; cordon); *bîrnaș* (var. *bârnaș*, *bârnci*), s. n. (șiret); *desbîrna*, vb. (a descinge). Din rom. provine mag. *bernice* (Edelspacher 10). (DER)

Las explicaciones etimológicas presentadas en el DER son lo suficientemente convincentes desde el punto de vista fonético, sobre todo por las formas procedentes del prototipo nasalizado, seguramente desconocidas por Pianigiani; por otro lado, no queda excluida la contaminación semántica entre el citado **bran(e)um* y algunas formas procedentes de *braca*, pues el mismo sentido de “faja que sujeta el pantalón a modo de cinturón” aparece también en otras entradas, en italiano y en francés:

brachière Cintura da reggere le BRACHE; per *similit.* Fasciatura di ferro coperto di pelle per sostenere gl'intestini, che escono fuori per ernia dalla cavità del basso ventre. (VELI)

BRAUS, s. m. pl., ceinture : Lumbaria, *braus*. [...] (DFG)

El portugués y el español sólo aceptan el sentido más especializado, el de “venda que contiene las hernias:

bragueiro s. m. **1.** Funda ou aparelho para comprimir hêrnias e roturas. [...]. (DPLP)

braguero (De *braga*¹) **1.** m. Aparato o vendaje destinado a contener las hernias o quebraduras. [...] **3.** m. Méx. Cuerda que a modo de cincha rodea el cuerpo del toro, y de la cual se ase quien lo monta en pelo. (DRAE)

La hipótesis de la contaminación de los términos viene apoyada también por las palabras rumanas *brăcinar(i)* y *brăcire*, relacionadas etimológicamente con lat. *braca*, que tienen sentidos parecidos al de la “faja o cuerda que sujeta el pantalón a modo de cinturón”:

brăcire (brăciri), s. f. – Cordon, șiret. – Var. *brăci(le)*, *brăcele*, *brăciră*, *brăcină*. Lat. *bracīle* [...] Der. *brăcinar*, s. n. (betelie; curea, cingătoare; bretea); *brăcinărișă*, s. f. (betelie); *desbrăcina*, vb. (a descinge). [...] Cf. *îmbrăca*. (DER)

BRĂCINĂR, *brăcinare*, s. n. **1.** Șiret, sfoară sau curea cu care se strâng în jurul mijlocului izmenele, șații etc.; brîneț. [...] **Brăcină** (reg. „cingătoare” < lat.) + suf. *-ar*. (DEX ‘98)

Ya hemos comprobado que las voces procedentes del lat. *braca* tienen vitalidad en las lenguas románicas, comprobada por las palabras derivadas; en el mismo respecto, mencionaremos que hay ciertos términos derivados con sufijos que se refieren a realidades ‘cercanas’ físicamente, en otras palabras, una terminología tributaria a ese étimo. En primer lugar, caben notar los diminutivos cuyo sentido es parecido, a ver, el de “abertura frontal del calzón”:

bragueta (De *braga*¹) 1. f. Abertura de los calzones o pantalones por delante. (DRAE)

braguilha s. f. (*braga* + *-ilha*) s. f. Parte onde estão as casas e os botões ou o fecho de calças, calções, ceroulas ou bragas. = PORTINHOLA (DPLP)

BRAGUETTE, subst. fém. **ÉTYMOL. ET HIST.** – 1. 1379 *brayette* « sorte de poche attachée en haut des chausses » [...]; **2.** 1680 (Rich. : **Braiette**. Fente de haut de chausse). Dér. de *braie**, *brague**; suff. *-ette**. (DLFi)

brachétta o (**braghétta**) [sec. XIII] s. f. **1.** Dim. di *braca*. **2.** Parte dei calzoni che coprono lo sparato / Lembo di tessuto abbassabile fissato da bottoni sul davanti dei calzoni antichi. **3.** (spec. al. pl.) Mutandine corte / (al pl.) Calzoncini. **4.** Nell’armatura antica, protezione del basso ventre fissata alle falde della maglia e fatta del medesimo materiale. **5.** (edit.) Linguetta avvolta attorno al dorso di una segnature su cui si incolla un inserto, in libri, riviste, ecc. (ZVLI)

Con el mismo sentido, cabe notar algunos usos particulares de la voz *bragueta* en español; acompañano por un determinante, ese término llega a expresar valores especiales:

bragueta de armar 1. f. Pieza de la armadura que cubría las partes naturales del guerrero. (DRAE)

hidalgo de bragueta 1. m. Padre que, por haber tenido en legítimo matrimonio siete hijos varones consecutivos, adquiría el derecho de hidalguía. (DRAE)

La última acepción llama la atención por su sentido y su construcción; tal colocación parece ser fuertemente despectiva (al igual que, por ejemplo, *intelectual de sobaco*), pero el DRAE no hace ninguna mención en este respecto.

Otro derivado de la misma familia permanece, semánticamente, en la misma “zona” del cuerpo, pero aporta la novedad de la extensión semántica hacia el área de la zoología:

bragadura 1. f. Entrepierna del hombre o del animal. **2.** f. Parte de las bragas, calzones o pantalones, que da ensanche al juego de los muslos. (DRAE)

Algunas formas procedentes del lat. *braca* o derivadas en las lenguas románicas adquieren valores metafóricos o especializados. Así, por ejemplo, el singular *braca* en italiano ya no hace referencia a las prendas de vestir:

bràca é il singolare di BRACHE e una volta significó *per similit.* il Recinto che si faceva in basso al recinto primario di fortificazioni per maggior difesa, detto anche Falsabraca. – Presso i ligatori di libri dicesi una Striscia di carta che s’impasta sulle piegature dei fogli, per renderle piú salde. – Il popolo l’usa anche per Notizia su fatti altrui raccolta da’ curiosi, onde si fe’ Bracàre [...]. (VELI)

El último sentido mencionado en el diccionario de Pianigiani aparece también en los derivados *bracare* y *bracone*, como sigue:

bracàre Studiarsi si scuoprire le BRACHE altrui, cioè di risapere i fatti e le cose piú *minute, di poco conto e segrete*, che dicono pure «Star su tutte le brache»; quando piuttosto non sia da BRACÀRE, nel senso di ricercare come fa il BRÀCCO. (VELI)

bracóne Chi ha larghe BRÀCHE. – Chi sta su tutte le BRÀCHE (detto figuratamente), cercando saper gli altrui fatti [...]. (VELI)

Al lado del sustantivo *braca*, el adjetivo lat. *bracatus*, *-a*, *-um*, que, como hemos visto, tenía varios sentidos en latín, se ha heredado en algunas de las lenguas románicas con varios significados, a veces muy divergentes con respecto a los del latín. El italiano ha heredado el sentido original, el de “que viste pantalones”:

bracàto Che veste bràche: onde anticamente fu detto «Gallia bracata» quella parte della Gallia (poi Narbonese) dove i popoli vestivano brache, a differenza di quella romanizzata, dove indossavano la toga. [...]. (VELI)

Ampliando el campo específico, el mismo adjetivo se hereda en español y en portugués con significados relacionados a la vida del ganado, pues *braca*, además de referirse al “pantalón” o al “calzón”, empieza a denominar metonímicamente la pierna o la entrepierna de los hombres y de los animales:

bragado *adj.* **1.** Que tem o pêlo das pernas de cor diferente do corpo (cavalo, boi, etc.). **2.** Que tem manchas brancas a atravessar-lhe a barriga (especialmente o touro). (DPLP)

bragada *s. f.* (fem. sing. de *bragado*) **1.** *s. f.* O alto da perna. **2.** *s. f. pl.* Parte da perna da cavaladura e veias onde a sangram. (DPLP)

bragado, da **1.** *adj.* Dicho del buey o de otros animales: Que tienen la bragadura de diferente color que el resto del cuerpo. **2.** (Por alus. a las mulas bragadas, que, por lo común, son falsas). *adj.* Dicho de una persona: De dañada intención. **3.** *adj. coloq.* Dicho de una persona: De resolución enérgica y firme. (DRAE)

Notamos, en el último sentido de la palabra española, otro tipo de designación metonímica por la cual la prenda de vestir (calzón) llega a designar las partes naturales del hombre, las cuales son símbolo de valentía y poder. Otro derivado, *bragazas*, significa, en cambio, “débil, indolente, pusilánime” o incluso “afeminado”.

El adjetivo *bracatus* tiene la forma y el sentido de un participio pasado, lo que sugiere también la existencia de unos verbos del tipo **imbracare* y **disbracare*, que justificarían plenamente las formas verbales del rumano y del italiano. El sentido de los verbos italianos es exactamente el esperado, es decir,

se refieren a las acciones de ponerse y, respectivamente, quitarse el calzón u otra prenda parecida:

îmbracăre Cingere checchessia con vestimento o fascia a guisa di BRÀCA. (VELI)

sbracăre In significato riflessivo /-SI/ vale Levarsi le BRÀCHE, perchè la S posta al mo'di prefisso sta in luogo della particella DIS, che in questo caso dà significato derivativo; *metaf.* Darsi da fare, Sforzarsi per checchessia. «Sbracarsi per le risa» = Allentarsi per il gran ridere [...]. (VELI)

En rumano, en cambio, ha tenido lugar una ampliación del sentido particular de esos verbos, que llegan así a significar “ponerse / quitarse la ropa” en general:

îmbrăcă (îmbrăc, îmbrăcăt), vb. – **1.** A (-și) acoperi corpul cu veșminte. – **2.** A acoperi, a înveli. – **3.** A împărți, a distribui. – **4.** (Rar) A (se) întoarce, a (se) inversa. Lat. **imbracāre*, de la *bracae*, cf. *brace, brăcire* (Pușcariu 780; Candrea-Dens., 147; REW 4281; DAR), cf. it. *(im)bricare*. Pentru sensul lat. *bracāre* „a-și pune pantaloni”, cf. Castro 178 (DAR crede că trebuie plecat de la sensul cuvîntului it. „a înfășura în scutece”) [...]. (DER)

DEZBRĂCĂ, *dezbrăc*, vb. I. **1.** Refl. și tranz. A-și scoate sau a scoate cuiva îmbrăcăminte cu care se află îmbrăcat; a (se) despuia. **2.** Tranz. Fig. A jefui, a prăda pe cineva (de tot ce are). – Lat. **disbracare*. (DEX '98)

Es más, aunque no resulte expresamente de la definición, el uso de estos verbos en rumano lo dice claramente: ambos se refieren a la ropa “exterior” en el sentido de que sí se pueden colocar ocasionalmente con términos que designan la ropa interior (p. ej. *a se îmbrăca cu boxeri, a îmbrăca un sutien*, etc.), pero, en realidad, una persona que sólo lleva puestos los calzoncillos no se puede considerar como “vestida” (*îmbrăcată*), sino más bien “desarropada” (*dezbrăcată*). En general, consideramos el verbo rumano *a (se) îmbrăca*, y sobre todo en su forma participial, sugiere que la persona en cuestión necesita llevar ropa “exterior” tanto de la cintura para abajo, lo que sería el sentido etimológico, como de la cintura para arriba, lo que constituye una innovación, es decir, una ampliación del sentido y una generalización del uso de este verbo. Por otra parte, es importante mencionar que ninguno de los dos verbos se puede utilizar con complementos que denominan accesorios para el cuello y la cabeza

(sombrero, gorro, bufanda, pañuelo, etc.) o para las manos y los pies (guantes, zapatos o calcetines), así que esos verbos no funcionan para las extremidades del cuerpo. En esas situaciones, los verbos que se utilizan, como sucede prácticamente en todas las lenguas románicas, son *a-și pune* (“ponerse”) y *a-și scoate* (“quitarse”); para el calzado, las lenguas románicas usan también algunos verbos heredados, emparentados etimológicamente con lat. *calceare*, “calzar” y otras formas derivadas como p. ej. *calceamentum* (*calciamentum*), “calzado”, *calceus* (*calcius*), “zapato, botín”.

Para concluir nuestro periplo etimológico, cabe notar que hubo una cadena de cambios en la descripción y el uso del objeto material denominado por el término *braca* del latín, lo que conllevó una sucesión de cambios semánticos, visible en la variedad semántica de los términos emparentados de las lenguas románicas. *Braca* pasa de *pantalón* a *faja*, *venda*, *reductor*, *calzoncillo*, *cinturón*, *pañal*, etc., mientras que los verbos relacionados del rumano, que pertenecen al léxico común, dejan de hacer referencia a la ropa íntima, pero se extienden para combinarse con cualquier término de la indumentaria, de la ropa que nos cubre, si no es de pies a cabeza, por lo menos desde los tobillos hasta el cuello.

SIGLAS

- DER: Ciorănescu, Alexandru (1958-1966): *Dicționarul etimologic român [sic!]*, Tenerife, Universidad de La Laguna, apud dexonline.ro
- DEX '98: Academia Română (1998): *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, edición en línea
- DFG: Godefroy, Frédéric (1880-1895): *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXème au XVème siècle*, <http://micmap.org/dicfro/chercher/dictionnaire-godefroy/>
- DMF: *Dictionnaire du Moyen Français*, version 2010. ATILF - CNRS & Université de Lorraine, <http://www.atilf.fr/dmf>
- DPLP: *Dicionário Priberam da Língua Portuguesa* [en línea], 2010, <http://www.priberam.pt/dlpo/dlpo>.
- DRAE: RAE (2001): *Diccionario de la Lengua Española*, vigésima segunda edición, Madrid, Real Academia Española, <http://lema.rae.es/drae/>
- EDLL: Valpy, F. E. J. (1828): *An Etymological Dictionary of the Latin Language*, London, A. J. Valpy, <http://archive.org>
- LNS: Lewis, Charlton T., Short, Charles (1879): *A Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon Press, <http://perseus.uchicago.edu/Reference>
- TLFi: *Le Trésor de la Langue Française Informatisé*, <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>
- VELI: Pianigiani, Ottorino (1907): *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*, Roma-Milano, Società editrice Dante Alighieri di Albrighi, Segati, www.etimo.it
- ZVLI: Zingarelli, N. (2004): *Vocabolario della Lingua Italiana*, Bologna, Zanichelli

BIBLIOGRAFÍA

- Covarrubias Orozco, Sebastián (1611): *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid, Luis Sánchez
- García Jurado, Francisco (2007): “El vestido en Roma: de la toga al pantalón”, *Historia National Geographic*, junio, nº 40, pp. 30-33
- Iordănescu, Teodor (1945): *Dicționar Latin-Român*, București, Editura Ziarului „Universul”
- Lavern, James (2006): *Breve historia del traje y de la moda*, décima edición, Madrid, Cátedra
- Miravalles, Luis (1996): “Introducción al estudio de la fisonomía tradicional (1)”, *Revista de Folklore*, nº 182, tomo 16a, pp. 51-57, en <http://www.funjdiaz.net/folklore/07ficha.cfm?id=1508>
- Oprea, Ioan, *et alii* (2009): *Noul dicționar universal al limbii române*, București – Chișinău, Editura Litera Internațional
- Robert, Paul (1990): *Le Petit Robert*, Paris, Les Dictionnaires Le Robert
- Scriban, August (1939): *Dicționarul limbii românești*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”
- Velasco, Manuel (2009): *Breve historia de los celtas*, Madrid, Ediciones Nowtilus

